

Επιχείρηση «Αττίλας» και τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 - Κέρδισαν τον πόλεμο οι Τούρκοι, ή...τον έχασαν οι Έλληνες;

«Αναρωτιέμαι σήμερα αν τότε εκείνη η ακτή είχε εμπόδια ή ήταν ναρκοθετημένη! Τι θα κάναμε; Ποια άλλη ακτή θα επιλέγαμε και θα ερευνούσαμε; Ήταν ποτέ δυνατόν αφού η επιχείρηση στην Κύπρο θα άρχιζε το πρωί της 20ης Ιουλίου, να ψάχναμε άλλη ακτή και να την ερευνούσαμε κιόλας; Υπήρχε επαρκής χρόνος;».

Στρατηγός Μπεντρεντίν Ντεμιρέλ, διοικητής της 39ης Μεραρχίας Πεζικού του τουρκικού στρατού και πρωταγωνιστής της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, τον Ιούλιο του 1974.

Αυτή η παραδοχή από μόνη της δείχνει τον ερασιτεχνισμό με τον οποίο σχεδιάστηκε από τους Τούρκους η εισβολή. Παρόλο το γεγονός ότι αυτός ο σχεδιασμός γινόταν σε βάθος χρόνου, την ώρα «μηδέν» αποδείχτηκε ότι ήταν απόλυτα ερασιτεχνικός, πράγμα που δεν συνάδει σε καμία περίπτωση, με ένα στρατό και μία στρατιωτική ηγεσία, τόσο πολυδιαφημισμένων από το NATO και τις Η.Π.Α., όπως είναι αυτός των Τούρκων!

Γνωρίζουν άραγε οι Νεοέλληνες ότι οι Τούρκοι σαν «σημάδι» του χώρου που θα πραγματοποιούσαν μια απόβαση, ξεκινώντας μια πολεμική επιχείρηση, είχαν μόνο μια παρακείμενη βραχονησίδα (την βραχονησίδα Καλαμούλια); Όμως βραχονησίδες υπήρχαν άφθονες στο ευρύ φάσμα της περιοχής που έγινε η απόβαση! Ποιος πράγματι στρατός προχωρεί σε μια τόσο σημαντική απόβαση, η οποία θα καθορίσει σημαντικότερα πολιτικά θέματα για το μέλλον, χωρίς να διασφαλίσει την πλήρη γνώση του εδάφους της απόβασης και το ακριβές στίγμα της;

Από αφήγηση Τούρκου στρατιώτη του 2ου λόχου του 1ου Συντάγματος Πεζοναυτών που επέβαιναν σε αποβατικό σκάφος LCU, μαθαίνουμε ότι τα τούρκικα αποβατικά από λάθος τους αρχικά πήγαιναν να αποβιβασθούν στις

βραχώδεις ακτές της Γλυκιώτισσας (όπου έδρευε το 251 Τ.Π. της Εθνικής Φρουράς υπό τον Αντισυνταγματάρχη ΠΖ Παύλο Κουρούπη)! Είναι γνωστό ότι στις ακτές της Γλυκιώτισσας υπάρχουν μόνο βράχοι και ύφαλοι και δεν ενδείκνυται σε καμιά περίπτωση για αποβατική ενέργεια. Τέτοια γνώση του χώρου είχαν οι εισβολείς...

Μπορεί ο οποιοσδήποτε να φαντασθεί ποια θα ήταν μοίρα της αποβατικής δύναμης αν το Γ.Ε.Ε.Φ. (Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς) είχε διατάξει το «μουδιασμένο» από τα αντιφατικές εντολές και πληροφορίες 251 Τ.Π. της Γλυκιώτισσας να προωθηθεί, και να ταχθεί αμυντικά, στην παραλία της απόβασης από την πρώτη στιγμή που αυτή είχε γίνει αντιληπτή; Πολλώ δε μάλλον αν το ΓΕΕΦ δεν είχε διατάξει το 281 Τ.Π., που έδρευε στην περιοχή των Πανάγρων (δυτικά της ακτής απόβασης των Τούρκων), να φύγει από την έδρα του (αφήνοντας εκεί μόνο την φρουρά του στρατοπέδου) και να σπεύσει προς καταδίωξη του Μακαρίου και των οπαδών του, στην Πάφο (παρόλο που ήταν ήδη γνωστό ότι ο Μακάριος ήδη από την 16η Ιουλίου, είχε διαφύγει μέσω Μάλτας, στην Αγγλία). Στην ουσία η δυτική πλευρά του Πεντεμιλίου ήταν κυριολεκτικά αφύλακτη. Αν ήταν στην θέση του εκείνο το πρωί της 20ης Ιουλίου, το 281 Τ.Π., και δεν έκανε άσκοπες «βόλτες» στην κυπριακή επικράτεια, η πίεση κατά του προγεφυρώματος θα ήταν ασφυκτική και θα αποδιοργάνωνε την διαδικασία προσέγγισης των τούρκικων αποβατικών με ολέθρια για αυτούς αποτελέσματα. Διότι σημειωτέον οι Τούρκοι δεν κατάφεραν να αποβιβάσουν τον μεγάλο όγκο του 50ου Συντάγματος Πεζικού παρά μόνο μετά από περίπου 6 ώρες (είχε αρχικά σχεδιαστεί να γίνει στις 05.30 πμ, πάτησαν το πόδι τους τελικά στο Πεντεμίλι στις 07.15 πμ αλλά μόνο στις 13.00 μμ είχαν καταφέρει να αποβιβάσουν περίπου 3.000 άνδρες. Για αποβίβαση αρμάτων, ούτε κουβέντα να γίνεται!

Ο αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Π. Κουρούπης (έως σήμερα αγνοούμενος), διοικητής του 251 Τ.Π., έστειλε ότι είχε διαθέσιμο να αντιμετωπίσει το προγεφύρωμα από τα ανατολικά, αλλά η φυσική κάλυψη του χώρου απόβασης, η οποία απαιτούσε για το δραστικό σφυροκόπημά της, όπλα καμπύλης τροχιάς (τα οποία επίσης απαιτούσαν οπτική επαφή με τον στόχο για τον προκεχωρημένο παρατηρητή βολών), την προστάτευε από την επίθεση από τα ανατολικά. Παρόλα ταύτα οι τουρκικές δυνάμεις καθηλώθηκαν από το πυρ των ελαφρών όπλων των Ελληνοκυπριακών Λόχων, στα οποία προστέθηκαν και οι βολές της 182 Μ.Π.Π. που έβαλε από τον Πενταδάκτυλο.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι αυτή η Μοίρα έδρασε χωρίς να περιμένει

διαταγές από το ΓΕΕΦ ευθύς μόλις άρχισαν τα πυρά του 251 Τ.Π., με πρωτοβουλία του υποδιοικητή της υπολοχαγού (ΠΒ) Γ. Αντωνακόπουλου (μετέπειτα Α/ΓΕΣ και Α/ΓΕΕΘΑ), ο οποίος εκείνη την δεδομένη στιγμή εκτελούσε χρέη διοικητού Μοίρας. Δηλαδή ο υπολοχαγός τότε Αντωνακόπουλος, μόλις διαπίστωσε ότι οι Τούρκοι επιχειρούν απόβαση και οι διαθέσιμοι στην περιοχή λόχοι της Εθνοφρουράς επιχείρησαν να την αναχαιτίσουν, ενήργησε προς βοήθειά της και εκτέλεσε αυτά που είχε διδαχθεί στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Αντίθετα με αυτόν, ο διοικητής της 198 Π.Ο.Π., ο οποίος θα μπορούσε επίσης να ανοίξει πυρ με τα πυροβόλα του κατά του προγεφυρώματος, από το ύψωμα του Προφήτη Ηλία στον Πενταδάκτυλο, αδράνησε...εν αναμονή διαταγών του ΓΕΕΦ, ...ενώ οι Τούρκοι αποβιβάζονταν (τυπολατρεία, βλακεία, δημοσιούπαλληλική νοοτροπία, ...προδοσία; Κανείς δεν μπορεί να πει)!

Παρόλα ταύτα, και μολονότι οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις ήταν απελπιστικά ισχνές απέναντι στον εισβολέα, κατόρθωσαν να καθηλώσουν το προγεφύρωμα σε ένα περιορισμένο χώρο μήκους 400μ περίπου και βάθους όχι πάνω από 200μ. Η σύγχυση και ο πανικός επίσης των αποβατικών δυνάμεων ήταν τέτοιος, ώστε την νύχτα, τουρκικό αντιαρματικό βλήμα, έπληξε το πρόχειρο Κέντρο Επιχειρήσεων των Τούρκων, το οποίο ήταν εγκατεστημένο σε μία παραθαλάσσια βίλα του Πεντεμιλίου, σκοτώνοντας τον διοικητή τους, συνταγματάρχη Ιμπραήμ Καραογλάνογλου και τον επισημηναγό Φεχμί Ερτζάν. Βέβαια οι Τούρκοι δεν παραδέχθηκαν ποτέ ότι οι αξιωματικοί τους σκοτώθηκαν από δικά τους πυρά, αλλά η μεταγενέστερη έρευνα απέδειξε από τον τύπο του αντιαρματικού από το οποίο εβλήθησαν, αλλά και την παντελή έλλειψη ελληνοκυπριακών δυνάμεων από δυσμάς -κατεύθυνση από την οποία εβλήθησαν, βάσει της γωνίας πρόσκρουσης του βλήματος- ότι η βολή έγινε από τουρκικές δυνάμεις οι οποίες εξέλαβαν την χρήση φακού και τις κινήσεις στην βίλα, ωςάν να προερχόταν από ελληνοκυπριακές δυνάμεις, που προσπαθούσαν να διεισδύσουν στο προγεφύρωμα, εκμεταλλευόμενες το σκοτάδι.

Συμπερασματικά μπορούμε πλέον σήμερα με όλα τα στοιχεία που υπάρχουν στα χέρια μας να πούμε ότι αν το ΓΕΕΦ είχε τάξει το 251 Τ.Π. αμυντικά από το βράδυ της 19ης προς 20η Ιουλίου στον χώρο που φαινόταν ότι θα γίνει η απόβαση (βάσει της πορείας του αποβατικού στόλου των Τούρκων -όπως κατεγράφη από τα ραντάρ του Αγίου Ανδρέα) ή τουλάχιστον το είχε θέσει σε επιφυλακή, και άλλες δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς είχαν αποσταλεί προληπτικά μέσω της διαβάσεως των Πανάγρων, στα δυτικά του Πεντεμιλίου -αποδεχόμενοι ότι το 281 Τ.Π. που

έπρεπε να βρίσκεται εκεί, δεν είχε προλάβει να επιστρέψει από την Πάφο, μέσω Λευκωσίας- και με την συνδρομή των 182 Μ.Π.Π. και 198 Π.Ο.Π που θα τελούσαν σε κατάσταση επιφυλακής, τότε σίγουρα ο Τούρκος δεν θα είχε πατήσει το πόδι του στην Κύπρο! Παρ' όλο το γεγονός ότι τίποτα από αυτά δεν έγινε, δύο μόνο ελληνοκυπριακοί λόχοι του αν/χη Κουρούπη, έφραξαν τον δρόμο σε ένα ενισχυμένο σύνταγμα Τούρκων. Τους ανάγκασαν δε, να μην επιτύχουν τον αντικειμενικό τους σκοπό, που ήταν η άμεση κατάληψη της Κερύνειας και η διεύρυνση του προγεφυρώματος για την αποβίβαση των αρμάτων.

Από πλευράς ελληνοκυπριακών όπλων, υπήρξε επίσης σύγχυση εξ' αιτίας των αντιφατικών και κωμικά αλληλοσυγκρουόμενων διαταγών που έφθαναν στο ΓΕΕΦ από το Α/ΕΔ (Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων) στην Αθήνα, και από εκεί μεταβιβάζονταν στις Μονάδες. Χάθηκε πολύτιμος χρόνος και σπαταλήθηκαν άδικα πολύτιμες δυνάμεις, σε στόχους μικρής ή δευτερεύουσας σημασίας, όπως ήταν οι επιθέσεις στους τουρκοκυπριακούς θύλακες νότια, ανατολικά και δυτικά του νησιού (π.χ. Αμμόχωστος, Πάφος κλπ), η επίθεση στον τουρκοκυπριακό θύλακα Λευκωσίας, κατά την οποία χάθηκαν πολύτιμα στελέχη της ΕΛΔΥΚ (όπως ο υπολοχαγός Σ. Τσώνος), είτε λόγω έλλειψης διορατικότητας και πρωτοβουλίας (με άλλες λέξεις λόγω εμφάνισης πλήρους στρατηγικής ανικανότητας), είτε κατ' άλλους λόγω τυπολατρικής προσήλωσης στις εντολές του Α/ΕΔ της Αθήνας ορισμένων εκ των Επιτελών του ΓΕΕΦ και ειδικότερα του «ιωαννιδικού» ταξιάρχου Μ. Γεωργίτση, που εκείνη την περίοδο, αντικαθιστούσε τον Α/ΓΕΕΦ αντιστράτηγο Γ. Ντενίση (ο οποίος είχε ανακληθεί στην Αθήνα πριν από το πραξικόπημα, με διαταγή του αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, επειδή δεν ήταν σίγουρος ότι ο Ντενίσης θα συμμορφωνόταν με τις διαταγές περί ανατροπής του Μακαρίου).

Με λίγα λόγια, αντί το ΓΕΕΦ, ευθύς μόλις έγινε αντιληπτό ότι επίκειται τουρκική απόβαση στην ευρύτερη περιοχή ανατολικά της Κερύνειας, να διατάξει πρώτον την διασπορά των μονάδων του, και δεύτερον την αποστολή ενισχύσεων ανατολικά και δυτικά του Πεντεμιλίου, πριν η τουρκική αεροπορία κάνει αισθητή την παρουσία της, παρέμεινε αδρανής μέχρι τις προ-μεσημβρινές ώρες της 20ής Ιουλίου. Και όταν αποφάσισε να αντεπιτεθεί στο προγεφύρωμα, αυτό θα γινόταν με ισχνές δυνάμεις εναντίον ενός συντάγματος ενισχυμένης συνθέσεως. Όταν ακόμα μπορούσε να βοηθήσει τον Κουρούπη, δεν το έκανε, παρά αποφάσισε να διατάξει την ΕΛΔΥΚ χωρίς καθόλου υποστήριξη πυροβολικού να επιτεθεί στο Κιόνελη, μια επίθεση σε δευτερεύοντα στόχο εκείνη την δεδομένη στιγμή, η οποία ήταν

καταδικασμένα από την αρχή σε αποτυχία, λόγω των μεγάλων αερομεταφερόμενων ενισχύσεων από πεζοναύτες που είχαν λάβει οι Τούρκοι του θύλακα κατά την διάρκεια της ημέρας και των ισχυρών οχυρωματικών έργων που προϋπήρχαν της εισβολής, τα οποία -δυστυχώς- είχαν κατασκευαστεί με ελληνοκυπριακό τσιμέντο!

Αποφάσισε τέλος να στείλει κάποιες δυνάμεις να αντεπιτεθούν στους Τούρκους κατά την διάρκεια της μέρας, όταν η τουρκική αεροπορία «αλώνιζε» τους κυπριακούς αιθέρες, με αποτέλεσμα μεγάλος μέρος αυτών των δυνάμεων να βληθούν καθ' οδόν και να αποδεκατιστούν κυριολεκτικά, πριν προλάβουν να λάβουν μέρος στην μάχη. Έτσι τραυματίστηκε θανάσιμα την 22η Ιουλίου στην διάβαση των Πανάγρων και ο ηρωικός αντισυνταγματάρχης Γ. Μπούτος του 286 Μ.Τ.Π., όταν έσπευδε με τα μηχανοκίνητα BTR-152V1 (ερπυστριοφόρα οχήματα σοβιετικής κατασκευής) του τάγματος του, να επιτεθεί εναντίον του προγεφυρώματος.

Οι συγγραφείς Σ. Βλάσσης και Γ. Σέργης, είναι σαφείς ως προς τα συμπεράσματά τους: αν το ΓΕΕΦ αντί να ασχοληθεί με δευτερεύοντες στόχους και εκκαθαρίσεις θυλάκων μικρής στρατηγικής σημασίας, είχε αποστείλει κάθε διαθέσιμη μονάδα στον χώρο του προγεφυρώματος -εκτός μέρους της δυνάμεως της ΕΛ.ΔΥ.Κ. (Ελληνικές Δυνάμεις Κύπρου) το οποίο θα έπρεπε να παραμείνει ως «φρουρά» της Λευκωσίας- οι Τούρκοι θα είχαν υποστεί μια τρομερά μεγάλη στρατιωτική ήττα. Είναι σίγουρο ότι δεν θα είχαν ούτε καν προσπαθήσει να αποβιβάσουν το 2ο αποβατικό κύμα το οποίο θα έμενε στα πλοία, τα οποία αναγκαστικά θα έβαζαν κάποια στιγμή πλώρη για την Μερσίνα, εγκαταλείποντας το 1ο αποβατικό κύμα στην ακτή του Πεντεμιλίου, με τραγικά για αυτό αποτελέσματα!

Αυτή είναι η αλήθεια η οποία ενισχύεται από τον Τούρκο στρατηγό Μεντρεντίν Ντεμιρέλ, που στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι μέχρι και το βράδυ της 20ης περίμεναν με εξαιρετική αγωνία, την ελληνική αντεπίθεση η οποία δεν έγινε ποτέ. Αυτό τους είχε καθηλώσει θανάσιμα στον χώρο της απόβασης και δεν τους άφηνε να διακινδυνεύσουν την επέκταση του προγεφυρώματος ούτε δυτικά προς Λάπηθο, αλλά ούτε και ανατολικά προς την Κερύνεια και την διάβαση της Αγύρτας (που θα τους ένωνε με τον θύλακα της Λευκωσίας, που ήταν και ο αντικειμενικός τους σκοπός). Το τόλμησαν μόνο όταν αντελήφθησαν ότι η ελληνοκυπριακή στρατιωτική ηγεσία παρέμενε άτολμος θεατής των εξελίξεων και οι ευρισκόμενες στον δρόμο τους ελληνικές δυνάμεις ήταν τρομερά ισχνές και χωρίς υποστήριξη πυροβολικού ή αρμάτων.

Γιατί το έκανε αυτό όμως ο ταξίαρχος Γεωργίτσης;

Στο βιβλίο του Σ. Βλάσση, αναφέρεται ότι ο Μ. Γεωργίτσης ήταν πρόσφατα προαχθείς και τελούσε υπό μετάθεση στην Ελλάδα, αλλά λόγω του ότι ανήκε στον «κύκλο αξιωματικών του Ιωαννίδη» προτιμήθηκε αντί του ταξίαρχου Π. Γιαννακοδήμου (τότε επιτελάρχου), να αντικαταστήσει τον απόντα Α/ΓΕΕΦ. Είναι ελάχιστοι αυτοί οι οποίοι αναφέρονται στις ηγετικές ικανότητες του εν λόγω αξιωματικού (ένας από αυτούς είναι ο ταξίαρχος Δ. Χάντζος, διοικητής 361 Τ.Π. στο βιβλίο του «Κύπρος '74 - Γιατί δεν νικήσαμε», σελ.111).

Αλλά ακόμα και αν υπήρχαν αυτές, δεν τις εμφάνισε καθόλου κατά την διάρκεια των γεγονότων. Πολλοί υποστηρίζουν -και μάλλον αυτό συνέβαινε- διότι ακολουθούσε πιστά τις εντολές και διαβεβαιώσεις του Α/ΕΔ της Αθήνας για «αυτοσυγκράτηση», διότι δήθεν οι Τούρκοι μπλοφάρουν και προσπάθησε να αντιδράσει μόνο όταν κατάλαβε επιτέλους ότι οι μονάδες του ΓΕΕΦ βομβαρδίζονται ανελέητα από τους Τούρκους!

Διαβάζοντας το βιβλίο του στρατηγού Ελ. Σταμάτη (λοχαγού τότε στην 31 Μοίρα των ΛΟΚ της Εθνικής Φρουράς) «Κύριοι πάτε για ύπνο!», καταλαβαίνει κανείς πόσο υπνωτισμένοι από το «Εθνικό Κέντρο» ήταν οι Επιτελείς του ΓΕΕΦ. Ο τίτλος του βιβλίου αποδίδεται σε φράση ταγματάρχη του Επιτελείου του ΓΕΕΦ, που ειπώθηκε το βράδυ της προηγούμενης της εισβολής (19ης προς 20η Ιουλίου) σε ανησυχούντες αξιωματικούς που είχαν αυτοβούλως κατακλείσει το κτήριο του ΓΕΕΦ για να λάβουν πληροφορίες και διαταγές, όταν τα ξένα κανάλια βοούσαν ότι οι Τούρκοι απέπλευσαν από Μερσίνα με πορεία προς την Κύπρο. Σε τέτοια μακαριότητα ευρίσκετο το ΓΕΕΦ την παραμονή της εισβολής. Γιατί;

Όμως το Α/ΕΔ της Αθήνας από πού είχε αυτές τις διαβεβαιώσεις;

Διαβάζοντας το βιβλίο του «Στρατηγού της Καταστροφής» Γ. Μπονάνου (του σύγχρονου στρατηγού Χατζηανέστη της Μικρασίας), τότε αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, με τίτλο «Η Αλήθεια», θα διαπιστώσει κανείς ότι οι στρατηγοί μας εκείνη την εποχή αν δεν ήταν προδότες, τότε σίγουρα ήταν ηλίθιοι! Υποστηρίζει ο στρατηγός ότι οι Αμερικάνοι διαβεβαίωναν συνεχώς ότι οι Τούρκοι μπλοφάρουν ή ότι κάνουν άσκηση. Και ας πούμε ότι είναι όντως έτσι τουλάχιστον τις πρώτες ώρες της εκδήλωσης της κρίσης στην Κύπρο.

Γιατί όταν πλέον ήταν ξεκάθαρο ότι οι Τούρκοι ούτε μπλόφαραν, ούτε άσκηση έκαναν, οι αρχηγοί του Επιτελείου αντί να κάνουν την δουλειά τους ως στρατιωτικοί, αποφάσισαν να παίξουν τον ρόλο του πολιτικού και άρχισαν έναν αγώνα προσωπικών διαβουλεύσεων απευθείας με τους Αμερικάνους και

μεταφοράς των ευθυνών από τον ένα αρχηγό Επιτελείου στον άλλο; Γιατί όταν οι κατώτεροι αξιωματικοί της πρώτης γραμμής στην Κύπρο, ζητούσαν οδηγίες και διαταγές βλέποντας τους Τούρκους να αποβιβάζονται ή να τους βομβαρδίζουν, ο μεν Αραπάκης (Α/ΓΕΝ) διέταζε τα δύο «υποβρύχια τσέπης» τα οποία ευρίσκονταν σε πορεία προς τον χώρο της εισβολής για προσβολή του αποβατικού στόλου, να αλλάξουν πορεία προς Ρόδο, ο δε Παπανικολάου (Α/ΓΕΑ), να μην απογειωθούν τελικά τα Phantoms που σχετικά πρόσφατα είχε προμηθευτεί η Ελλάδα για να πλήξουν το προγεφύρωμα;

Ο ρόλος της αποστολής και των υποβρυχίων αλλά κύρια των Phantoms θα ήταν καταλυτικός για το μέλλον των επιχειρήσεων διότι αφ' ενός μεν τα υποβρύχια διέθεταν τέτοιο εξοπλισμό (ηλεκκατευθυνόμενες τορπίλες) που θα έστελναν στον πάτο της Κερυναικής θάλασσας, τον αποβατικό στόλο, χωρίς φόβο να εντοπιστούν από τα παλαιάς τεχνολογίας ανθυποβρυχιακά συστήματα των συνοδευτικών αντιτορπιλικών των Τούρκων, αφ' ετέρου δε, τα αεροσκάφη μας θα ενίσχυαν το ηθικό των μαχόμενων ελληνοκυπριακών δυνάμεων, πλήττοντας κατά κύριο λόγο την αποβατική δύναμη, αλλά και θα αντιμετώπιζαν αποτελεσματικά την τουρκική αεροπορία η οποία υστερούσε ποιοτικά απέναντι στην ελληνική και ως προς τις δυνατότητες των αεροσκαφών αλλά και ως προς την εμπειρία των πιλότων.

Τέλος ο Α/ΓΕΣ Γαλατσάνος δεν τόλμησε να περάσει τον Έβρο με τις μονάδες της Θράκης του ταξίαρχου Οικονομάκου, επικαλούμενος τον από «βορρά κίνδυνο», που έντεχνα οι Αμερικάνοι είχαν αφήσει να διαρρεύσει μέσω στρατιωτικών ακολούθων του NATO στην ελληνική πλευρά. Ήταν τότε, που ο μετέπειτα «καραμανλικός» στρατηγός Α. Γκράτσιος, αναφώνησε το «*καημένη Ελλάδα σε παραδίδουν στους Βουλγάρους!*» και ο επίσης μετέπειτα «καραμανλικότερος του Καραμανλή» στρατηγός Ντάβος, είπε τη γνωστή φράση στον στρατηγό Παπαδάκη που ήταν έτοιμος με την Μεραρχία του να διαβεί τον Έβρο: «*Που πας; ο εχθρός είναι στας Αθήνας!*» (από συνέντευξη του δοτού προέδρου της Κύπρου αμέσως μετά το πραξικόπημα και μέχρι την μεταπολίτευση στην Ελλάδα Νικ. Σαμψών, στην εφημερίδα «Ε.Τ.»). Όλα αυτά τα κωμικοτραγικά έγιναν τότε και από τότε βασανίζουν και εμάς και αυτούς που τα έζησαν, είτε στην Κύπρο είτε στην Αθήνα.

Ποιά θα μπορούσε να ήταν η αντίδραση της Ελλάδας;

Έχουν ειπωθεί πολλά πάνω σε αυτό. Διαπιστώσεις που υπάρχουν από σχόλια διπλωματών χωρών μελών του NATO δείχνουν ότι ο αμερικανικός παράγων έδινε μεγάλη σημασία στην αποφυγή της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης! Για αυτό ο Σίσκο μέσω του πρέσβη Τάσκα, προσπαθούσε να καθησυχάσει τον Ιωαννίδη, ο

οποίος με συνεχείς «λεονταρισμούς» προσπαθούσε να απεμπλακεί από την πλεκτάνη που ο ίδιος ο Κίσινγκερ του είχε στήσει. Όταν έγινε αντιληπτό ότι υπό το βάρος της επικείμενης «τραγωδίας» στην Κύπρο το κλίμα δεν ήταν αναστρέψιμο, οι αρχηγοί των Επιτελείων με πρώτο από όλους τον Αραπάκη, παραμέρισαν τον Ιωαννίδη (τον οποίον μέχρι εκείνη την στιγμή υπάκουαν ως απλοί οπλίτες, παρόλο το γεγονός ότι όλοι τους ήταν ιεραρχικά ανώτεροί του) και άρχισαν οι ίδιοι απευθείας, να διαπραγματεύονται με τους Αμερικανούς, προετοιμάζοντας το έδαφος για την έλευση Καραμανλή. Αξιοσημείωτο και εξαιρετικά αξιοπερίεργο είναι το γεγονός, ότι Αραπάκης και Παπανικολάου, όχι μόνο διατηρήθηκαν στις θέσεις τους από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας της Μεταπολίτευσης, αλλά ούτε και όταν η Βουλή άνοιξε τον λεγόμενο «Φάκελο της Κύπρου», με δεδομένες τις ευθύνες τους, κανείς δεν τόλμησε να τους αγγίξει (ίσως γιατί οι ισχυροί «προστάτες» τους, βρίσκονταν πέρα από τον Ατλαντικό και τηρούσαν τον «λόγο τους» για ασυλία των αρχηγών, αν αυτοί εκτελούσαν τις εντολές τους, εκείνες τις σκοτεινές μέρες του καλοκαιριού του 1974).

Αν όμως ο Ιωαννίδης, παραμερίζοντας -όπως είχε κάνει πολλές φορές- τους επιτελείς, έδινε εντολή στις μονάδες του Έβρου να διασχίσουν τον ποταμό, εισερχόμενες συμβολικά στα τουρκικά εδάφη για 10-15 χλμ, θα δημιουργούσε τρομερό αντίκτυπο, αφ' ενός μεν στους Τούρκους φέρνοντας τους μπροστά σε δύο μέτωπα (ένα στην Κύπρο και ένα στον Έβρο) και αφ' ετέρου στους Αμερικάνους με ορατό πλέον κίνδυνο για γενικευμένη ελληνοτουρκική σύρραξη, και διέταζε ταυτόχρονα τα υποβρύχια που ευρίσκονταν σε πολύ κοντινή απόσταση από τα χωρικά ύδατα της Κύπρου, να πλήξουν την νηοπομπή που περίμενε να αποβιβασθεί στο Πεντεμίλι, τότε τα πράγματα στο νησί θα είχαν εξελιχθεί πολύ διαφορετικά. Εδώ πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα το γεγονός, ότι το εύρος της ακτής της απόβασης, δεν επέτρεπε σε πολλά ταυτόχρονα αποβατικά να προσεγγίζουν την ακτή, οπότε η διαδικασία προσέγγισης τους ήταν σε «κύματα» ανά 2-3 αποβατικά και κατά συνέπεια απελπιστικά αργή (όπως παραδέχεται και ο Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, στο βιβλίο του «Απόφαση-Απόβαση»), γεγονός που τα καθιστούσε σχεδόν ακίνητους στόχους.

Ποιά η συμβολή της ΕΛΔΥΚ εκείνες τις κρίσιμες μέρες;

Η ΕΛΔΥΚ του 1974 αποτελούσε μια πάρα πολύ αξιόμαχη μονάδα, στελεχωμένη σε επίπεδο υπομονάδων της, με αξιόλογα και ικανότατα -όπως αποδείχθηκε από τα πολεμικά γεγονότα- στελέχη. Το γεγονός ότι η ΤΟΥΡΔΥΚ δεν έπαιξε σχεδόν κανένα ενεργό ρόλο στις επιχειρήσεις του «Αττίλα Ι», αλλά αντίθετα μολαταύτα είχε σαν

απώλεια και τον διοικητή της, συνταγματάρχη Βεζύρογλου, αυτό οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην αποτρεπτική παρουσία της ΕΛΔΥΚ. Διοικητής της εκείνη την εποχή ήταν ο συνταγματάρχης (ΠΖ) Νικολαΐδης, ο οποίος μόλις είχε τοποθετηθεί στην μονάδα. Το μέγα λάθος που του καταλογίζεται είναι ότι παρακολουθούσε από μακριά τα γεγονότα, και πειθαρχούσε αφάνταστα στις εντολές του ΓΕΕΦ. Απόδειξη ότι συναίνεσε στην αποστολή αυτοκτονίας της ΕΛΔΥΚ κατά του Κιόνελι, χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού, χωρίς σοβαρή υποστήριξη αρμάτων και βέβαια χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του ότι αυτό θα γινόταν υπό το φως της ημέρας, καθ' ήν στιγμήν η τουρκική αεροπορία ήταν η μοναδική παρούσα στους κυπριακούς αιθέρες, ο δε χώρος προ του Κιόνελι ήταν εξαιρετικά ακάλυπτος, αποψιλωμένος χωρίς φυσικές οχυρές θέσεις.

Η ΕΛΔΥΚ εκ προοιμίου εθεωρείτο εξαιρετικά υπολογίσιμος αντίπαλος από τους Τούρκους. Οργανωμένη με τα πρότυπα του ελλαδικού στρατού, στον οποίο στην ουσία ανήκε, είχε σαν κύρια αποστολή την προστασία της νήσου, όπου και όταν αυτό της ζητηθεί. Γι' αυτό και κατά την διάρκεια της εισβολής, υπομονάδες της αποσπάσθηκαν σε άλλα σημεία πέραν του στρατοπέδου της. Κατά κύριο λόγο ο 1ος λόχος αποσπάσθηκε, στην περιοχή Καραβά να συνδράμει τις εκεί μονάδες της Εθνικής Φρουράς που θα προσπαθούσαν να αναχαιτίσουν την προσπάθεια εξάπλωσης της τουρκικής προέλασης προς δυσμάς. Όμως ο κύριος όγκος των δυνάμεών της ήταν ταγμένος πίσω από τον λόφο της Μακεδονίτισσας, εκεί όπου είναι σήμερα ο τύμβος με τα κενοτάφια των πεσόντων Ελλήνων, Ελλαδιτών και Κυπρίων, ενώ δυνάμεις 2 λόχων είχαν οχυρωθεί με τους άντρες τους ακροβολισμένους στα χαρακώματα και ορύγματα προ του στρατοπέδου στον Γερόλακκο. Και αυτό γιατί με πολύ σωστή πρωτοβουλία του διοικητή της, προληπτικά, το χάραμα της ημέρας της εισβολής (04.00 πμ) δόθηκε η εντολή να αναπτυχθεί όλη η μονάδα σε χώρους διασποράς εντός και εγγύς του στρατοπέδου της. Έτσι δεν τους βρήκε στα καταλύματά τους η πρώτη επίθεση των τουρκικών βομβαρδιστικών με βόμβες ναπάλμ, που δημιούργησε εικόνες «Κόλασης του Δάντη» μέσα στο στρατόπεδο. Το υποτιθέμενο αντίπαλο δέος, η ΤΟΥΡΔΥΚ είχε εγκαταλειφθεί από το βράδυ προ της εισβολής και οι άντρες της βρήκαν καταφύγιο στον τουρκοκυπριακό θύλακα του Κιόνελι. Για να μην γίνει αντιληπτή η απόσυρσή τους, έβαλαν τα μεγάφωνα του στρατοπέδου τους, να παιανίζουν εμβατήρια και είχαν φωταγωγήσει πλήρως τον χώρο. Αυτό από μόνο του, έπρεπε να θεωρηθεί ύποπτο, διότι με τις πληροφορίες που υπήρχαν τότε για τον απόπλου της αποβατικής δύναμης από την Μερσίνα, με επικείμενη την πολεμική σύγκρουση, ποιά στρατιωτική μονάδα φωταγωγείται σαν να έχει δεξίωση; Όμως

τέτοια ώρα, τέτοια λόγια. Εκείνη την στιγμή τίποτα δεν αξιολογείτο σωστά, για τους λόγους που ανέφερα παραπάνω, ούτε από την τοπική ΕΥΠ ούτε από το 2ο Ε.Γ. του ΓΕΕΦ ούτε από το 2ο Ε.Γ. της ΕΛΔΥΚ.

Τελικά η ΕΛΔΥΚ, τουλάχιστον τάχθηκε αμυντικά μετά την αποτυχημένη επίθεση στο Κιόνελλι, σε νέα χαρακώματα και ορύγματα τα οποία σκάφτηκαν με αστραπιαία ταχύτητα.

Στις 17:00 της 22ας Ιουλίου, μια ώρα μετά την κατάπαυση πυρός, στον βόρειο τομέα της Λευκωσίας οι Τούρκοι προσπάθησαν να προωθηθούν καλυμμένοι πίσω από ένα κοπάδι πρόβατα! Έγιναν αντιληπτοί απ' την αρχή με γέλια απ' την Εθνοφρουρά, αφέθηκαν να πλησιάσουν αρκετά και θερίστηκαν μαζί με το κοπάδι.

Στις 18:00 -και ενώ υπάρχει συμφωνία για κατάπαυση του πυρός από τις 16.00-500 περίπου Τούρκοι στρατιώτες με όλμους πλησιάζουν εντελώς ύπουλα, με έρπιν, κρυφά το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ στα 500 μ. ανατολικά και άλλοι 500 περίπου από τα δυτικά, ελπίζοντας να το καταλάβουν αιφνιδιαστικά. Έγιναν αντιληπτοί και παρά τις εντολές του ΓΕΕΦ για διατήρηση της εκχειρίδας αυτοί πλησίαζαν μέχρι σημείου άλματος εφόδου, βοηθούμενοι απ' το σκοτάδι που άρχισε να πέφτει και την αφέγγαρη νύχτα. Ο σκοπός του 4ου λόχου τους αντιλήφθηκε και έριξε στον αέρα προειδοποιητικά. Το ΓΕΕΦ επέμενε να τηρηθεί η κατάπαυση του πυρός με τους Τούρκους δίπλα στα συρματοπλέγματα του στρατοπέδου! Ο διοικητής όμως του λόχου με πρωτοβουλία του, διέταξε αρχικά προειδοποιητικές βολές και στη συνέχεια έδωσε διαταγή πυρός, μέχρι που οι Τούρκοι απομακρύνθηκαν. Το πρωί βρέθηκαν δίπλα στα συρματοπλέγματα αρκετοί νεκροί Τούρκοι στρατιώτες φορτωμένοι με όλμους και οπλοπολυβόλα. *«Η κατάπαυση πυρός δεν ίσχυε για άνανδρους και προσπαθούσαν να την εκμεταλλευτούν όσο γίνεται καλύτερα»* (από συνέντευξη βετεράνου της «ΕΛΔΥΚ»).

Την Τρίτη 23 Ιουλίου, δηλαδή την επομένη της κατάπαυσης πυρός, οι Τούρκοι προωθήθηκαν αργά και διστακτικά στη θέση του 11ου Σ.Π., ανάμεσα στην ΕΛΔΥΚ και στο αεροδρόμιο Λευκωσίας, το οποίο προσπάθησαν να πλησιάσουν, αλλά ανακόπηκαν από τη Α' Μοίρα Καταδρομών που ήρθε με τα «Νοράτλας» από το Μάλεμε της Κρήτης, με την γνωστή «αποστολή Νίκη» και που από το βράδυ της προηγούμενης, είχε αναλάβει την υπεράσπισή του. Αργότερα το αεροδρόμιο τέθηκε υπό την προστασία του Ο.Η.Ε. με παρέμβαση του Κούρτ Βάλντχάϊμ και έτσι παραμένει ως σήμερα (Καναδοί Κυανόκρανοι ανέλαβαν την προστασία του κατά τα τέλη των εχθροπραξιών).

Το πρωί της 14ης Αυγούστου, βρήκε τους άνδρες της ΕΛΔΥΚ σε γραμμή άμυνας στο στρατόπεδο της, στις θέσεις διασποράς που είχαν ανακατασκευάσει. Στην άμυνα του στρατοπέδου ήσαν όσοι είχαν μείνει από τις μάχες του Καραβά (από τον ηρωικό 1ο λόχο που στην ουσία δεν υπήρχε πια) οι οποίοι είχαν συμπτυχθεί σε διλοχία με υπολείμματα του 6ου λόχου, υπό τον ταγματάρχη Στεργιόπουλο. Οι υπόλοιποι ήταν, ο 2ος με διοικητή τον υπολοχαγό Κωσταντούλα, ο 4ος με τον Κύπριο λοχαγό Λ. Ιωαννίδη, ο λόχος διοικήσεως της ΕΛΔΥΚ με διοικητή τον ταγματάρχη Δελή, μια διμοιρία μηχανικού με διοικητή τον λοχαγό Σταυριανάκο και άλλα μικρά τμήματα εφέδρων Κυπρίων σε διμοιρίες τυφεκιοφόρων. Διοικητής όλων αυτών των δυνάμεων ήταν ο αντισυνταγματάρχης Σταυρουλόπουλος.

Από το πρωί που ξεκίνησε ο Αττίλας II, οι Τούρκοι άρχισαν να χτυπούν με πυρά βαρέος πυροβολικού και αεροπορίας. Στις 10:00 εκδηλώθηκε η πρώτη επίθεση πεζικού η οποία αποκρούστηκε. Στις 11:00 δεύτερη προσπάθεια Τουρκικού πεζικού και αρμάτων αποκρούστηκε πάλι. Την ίδια τύχη είχε και επίθεση των Τούρκων στις 15:00. Σε όλη αυτή τη διάρκεια η αεροπορία τους, χτυπούσε κατά διαστήματα, τους υπερασπιστές του στρατοπέδου. Η άμυνα του στρατοπέδου από την ΕΛΔΥΚ αποδεικνυόταν η αποτελεσματικότερη των δυνάμεών μας γιατί με τις εύστοχες βολές των ΠΑΟ της μονάδας, δεν τολμούσαν να προελάσουν τα άρματά τους. Οι Τούρκοι σε μπουλούκια έκαναν επίθεση, σε μπουλούκια υποχωρούσαν. Και πάντα οι επιτιθέμενοι ευρίσκονταν πίσω από την κάλυψη των προπορευόμενων αρμάτων τους. Όταν ένα τούρκικο άρμα δεχόταν αντιαρματική βολή, τα υπόλοιπα υποχωρούσαν και μαζί με αυτά το πεζικό που τα ακολουθούσε.

Από το πρωί της 15ης Αυγούστου, οι Τούρκοι ξανάρχισαν να βάλουν εναντίον της ΕΛ.ΔΥ.Κ. με πυρά πυροβολικού και αεροπορίας αδιάκοπα. Όμως δεν τόλμησαν καμία επίθεση πεζικού και αρμάτων. Η παντελής αποτυχία των επιθέσεων τους την 14η Αυγούστου, τους αποθάρρυνε. Γι' αυτό έριξαν το βάρος τους των επιθέσεων τους (αναζητώντας άλλη οδό διάσπασης της Άμυνας Λευκωσίας) κατά του άξονα του προαστίου του Αγ. Παύλου- Σχολής Γρηγορίου. Όμως και εκεί «έφαγαν τα μούτρα τους», διότι ήταν ζώνη ευθύνης ενός εξαιρετικού Έλληνα αξιωματικού, του ταγματάρχη Δ. Αλευρομάγειρου, διοικητή του 336 ΤΕ (μετέπειτα αντιστρατήγου και Γενικού Επιθεωρητή Στρατού), ο οποίος ουσιαστικά με τους άντρες του, πολεμώντας λυσσασμένα εναντίον υπεράριθμων Τούρκων και με ελλιπέστατο οπλισμό, κράτησε την Λευκωσία, ανέπαφη, ουσιαστικά στα όρια της Πράσινης Γραμμής που προϋπήρχαν, της εισβολής.

Στην ΕΛΔΥΚ τώρα, ο διοικητής της, προβλέποντας νέα επίθεση των Τούρκων,

ακόμα πιο ισχυρή την επομένη (16η Αυγούστου) ζήτησε από το ΓΕΕΦ αντιαρματική υποστήριξη και μεγαλύτερη υποστήριξη πυρών πυροβολικού. Όμως αντί αυτών του έστειλαν τρία τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού! Αντιλαμβανόμενος την μη χρησιμότητά τους υπό αυτές τις περιστάσεις, τα έστειλε πίσω την νύχτα, έτσι ώστε να διατεθούν σε άλλες αποστολές.

Είναι σημαντικό εδώ να αναφερθεί το «άσχημο παιχνίδι» που έπαιξαν ορισμένοι από τους άνδρες των Ηνωμένων Εθνών, οι οποίοι πρόδιδαν στους Τούρκους, πληροφορίες μάχης των ελληνικών Δυνάμεων. Αυτό αποδεικνύεται από μαρτυρίες στρατιωτών της πρώτης γραμμής όπως του Στρ. Σπανογιάννη της ΕΛΔΥΚ όπου έβλεπε τις βολές του πυροβολικού των Τούρκων να γίνονται απόλυτα εύστοχες, πέντε μόλις λεπτά μετά την πτήση ελικοπτέρων του ΟΗΕ πάνω από τις οχυρωμένες ελληνικές θέσεις, ενώ πέντε λεπτά νωρίτερα ήταν απελπιστικά άστοχες. Άλλοι στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ βεβαιώνουν ότι αφότου δόθηκε από Έλληνα αξιωματικό, στους αξιωματικούς του ΟΗΕ (μετά από φορτική απαίτησή τους), το σχεδιάγραμμα του ναρκοπεδίου που είχε υπήρχε μπροστά από το Στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, ένα ερπυστριοφόρο M-113 των κυανοκράνων πέρασε μέσα από αυτό αποτυπώνοντας ξεκάθαρα στο έδαφος, «το ασφαλές μονοπάτι» ανάμεσα στις νάρκες, το οποίο χρησιμοποίησαν την επομένη στην επίθεσή τους τα τούρκικα τανκς. Υπάρχουν και άλλες μαρτυρίες, όπως αυτή των ανδρών της Α' ΜΚ που υπερασπιζόνταν το αεροδρόμιο της Λευκωσίας, όπου οι Καναδοί κυανόκρανοι, περνούσαν ανάμεσά τους κατά την διάρκεια της ανάπαυλας από την μάχη, και ευθύς μετά, στην νέα επίθεση των Τούρκων, όλα τα σημεία παραλλαγής ή ενέδρας των ανδρών της Μοίρας, ήταν ήδη γνωστά στους Τούρκους που είτε τα απέφευγαν, είτε έριχναν όλο το βάρος της επίθεσής τους σε αυτά!

Η ΕΛΔΥΚ πια, έχοντας κρατήσει γερά ήδη δυο μέρες, με τους άντρες της σε θέσεις μάχης που ήταν γεμάτες κρατήρες από βόμβες των 1.000 λιβρών και τα πάντα γκρεμισμένα και καμένα, περιμένει ξημερώνοντας η 16η Αυγούστου, την νέα επίθεση των Τούρκων η οποία έμελλε να είναι και η τελευταία.

Στις 08:30 το πρωί άρχισε να προσβάλλεται και πάλι από την αεροπορία τους και συγχρόνως άρχισαν να κινούνται προς το στρατόπεδο και προς τον Άγιο Πάυλο δυο τουρκικοί σχηματισμοί. Ήταν δύο ίλες μέσων αρμάτων M-47 σε σχηματισμό «Υ», ενισχυμένες με τάγματα πεζικού που ακολουθούσαν, υποστηριζόμενα από πυρά πυροβολικού καμπύλης τροχιάς που έρχονταν από το Κιόνελη, ενώ ταυτόχρονα ένας άλλος παρόμοιος τρίτος σχηματισμός αποτελούμενος από μία ίλη μέσων αρμάτων M-48 και πεζικό, κινούμενος με άξονα το Γερόλακκο προς τη

θέση του 4ου Λόχου και του Λόχου Διοικήσεως. Όλοι αυτοί οι σχηματισμοί αποκρούστηκαν μέχρι το μεσημέρι από τους λιγοστούς υπερασπιστές του στρατοπέδου με τα πενιχρά οπλικά συστήματα που διέθεταν. Όταν μετά από συνεχείς επαναλαμβανόμενες επιθέσεις οι Τούρκοι κατάφεραν να φθάσουν στα 100 μέτρα από τις τελευταίες σειρές συρματοπλεγμάτων στα αριστερά, με το πλεονέκτημα της υπεροπλίας και του δεκαπλάσιου στρατεύματος που εφφομούσε, η μάχη κατέληξε εκ του συστάδην. Παρ' όλο που κάποια αραιά πυρά υποστήριξης του πυροβολικού μας έκοψαν κάπως την ορμή των αρμάτων τους, αυτοί σε λίγο θα έμπαιναν στις θέσεις του 4ου Λόχου.

Ήταν 13:00 και διατάχτηκε απαγκίστρωση. Αυτή όμως θα έπρεπε να γίνει υπό το φως της ημέρας, με τα νώτα ακάλυπτα και σε έδαφος επικλινές, χωρίς φυσική κάλυψη. Πραγματική αυτοκτονία. Προσπάθησαν τα πρώτα τμήματα μέχρι που τα τούρκικα άρματα και πεζικό έπεσαν στις γραμμές τους, οπότε οι Έλληνες μαχητές ενεπλάκησαν σε μάχη σώμα με σώμα και εξελίχθηκαν σκληρές άπειρης αυτοθυσίας, ηρωισμού σε συνδυασμό με την απόγνωση και το αίσθημα της αυτοσυντήρησης! Το πρόβλημα δημιουργήθηκε στο κέντρο, όπου εισήλθε και ο κύριος όγκος των επιτιθέμενων Τούρκων. Στην αρχή οι Τούρκοι, λόγω σύγχυσης εξ αιτίας της ομοίου χρώματος (λόγω NATO) της στολής εκστρατείας των Ελλήνων στρατιωτών, με αυτής των δικών τους, στην προσπάθειά τους να εκκαθαρίσουν το στρατόπεδο από τους λιγοστούς «Ελδυκάριους», πυροβολούσαν ανεξέλεγκτα ότι εκινείτο. Σε αυτήν την προσπάθειά τους αλληλοεξοντώθηκαν πολλοί Τούρκοι στρατιώτες. Όμως ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός τους για μια τέτοια επίθεση, τους επέτρεπε τέτοιες «πολυτέλειες».

Στις 13:35 τα τούρκικα άρματα έμπαιναν πλέον από όλες τις μεριές στο στρατόπεδο και προσπαθούσαν να κλείσουν σε μία λαβίδα τους υποχωρούντες Ελλαδίτες στρατιώτες. Τότε ο ανθυπασπιστής Κ. Κέντρας με την Διμοιρία Πολυβόλων έμεινε εκεί να καλύπτει τους υποχωρούντες συναδέλφους του και έκτοτε θεωρείται αγνοούμενος. Με αυτή του την πράξη, έδωσε χρόνο στους συναδέλφους του να απαγκριστρωθούν προς την περιοχή Αρχαγγέλου. Τότε, έφταναν και έφεδροι από την Λεμεσό στο ύψωμα της Σχολής Γρηγορίου.

Δεν θα γίνει επέκταση σε λεπτομέρειες ηρωικών πράξεων που διαδραματίστηκαν εκείνες τις τελευταίες στιγμές που το στρατόπεδο ακόμα διατηρούσε την ελληνικότητά του. Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα μαρτυρία για τον τελευταίο «αλφαμίτη» της πύλης του στρατοπέδου, «αγνοούμενο» στρατιώτη Κρατημένο. Με την απαγκίστρωση, ο βοηθός πολυβολητής, στρατιώτης Λύνγκος (έως σήμερα

«αγνοούμενος») τραυματίστηκε στα πόδια. Έσπευσαν αμέσως κοντά του, οι φίλοι του στρατιώτες Μουλακάκης και Κρατημένος (ο δεύτερος εκείνη την ημέρα είχε υπηρεσία σαν «αλφαμίτης» στην πύλη). Ο Λύνγκος δεν μπορούσε να κινηθεί. Ο Μουλακάκης κατάλαβε ότι ήταν ανώφελο να παραμείνουν εκεί μιας και σε αυτό το σημείο του στρατοπέδου τα τουρκικά τάνκς απείχαν μόλις 50 μέτρα. Είπε στον Κρατημένο να φύγουν. Εκείνος όμως, παρόλο ότι ήταν μάγειρος στην ειδικότητα, του είπε (μαρτυρία του στρ.Μουλακάκη στο ΓΕΕΦ): «*Φύγε εσύ. Θα μείνω εδώ με τον Λύνγκο*». Φεύγοντας ο στρ. Μουλακάκης γύρισε για τελευταία φορά και τον είδε στο ορύγμά του, να ρίχνει με το Τόμσον ριπές κατά των Τούρκων που προσπαθούσαν να περάσουν το αγκαθωτό συρματοπλεγμα, καθυστερώντας όσο μπορούσε την διείσδυσή τους, έτσι ώστε να καλύψει την υποχώρηση των συντρόφων του. Κανένας δεν είδε ποτέ πια τον τελευταίο «αλφαμίτη» της πύλης, ο οποίος μαζί με τον στρ. Λύνγκο (και τόσους άλλους) από τότε αναφέρεται στην λίστα των «αγνοουμένων».

Οι Τούρκοι στη μανία τους για την ΕΛΔΥΚ που αντιστάθηκε ηρωικά, μάζεψαν τους νεκρούς στρατιώτες της, στον δρόμο μπροστά από το στρατόπεδο και αφού τους απογύμνωσαν, τους έκοβαν τα κεφάλια και τους φωτογράφιζαν. Ανάμεσα στους ηρωικά πεσόντες αξιωματικούς της ήταν οι λοχαγοί Σταυριανάκος και Σταμπουλής. Ο πρώτος, επικεφαλής της διμοιρίας Μηχανικού της μονάδας, χάνοντας τους περισσότερους άνδρες του σε μάχες σώμα με σώμα, πυροβολήθηκε από συζυγές πολυβόλο άρματος. Πριν λίγο διέταζε τους άνδρες του (μαρτυρία Λοχία Φλέσσα), να μείνουν στα ορύγματά τους και αν χρειαστεί τα τουρκικά άρματα να περάσουν από πάνω τους! «*Το στρατόπεδο είναι Ελλάδα και θα το υπερασπιστούμε μέχρι ενός!*», είπε λίγο πριν σκοτωθεί.

Σε αυτήν την μάχη η ΕΛΔΥΚ έχασε πάνω από το 1/3 της δυνάμεως των υπερασπιστών του στρατοπέδου της, που το ξεκίνημα της 14ης Αυγούστου, αριθμούσε περίπου 300 άνδρες. Η διαπίστωση ότι κανείς εκ των υπερασπιστών της δεν «το έβαλε στα πόδια», παρ' όλο το γεγονός ότι η προσπάθειά τους φαινόταν καταδικασμένη, πρώτον λόγω του όγκου των επιτιθέμενων και δεύτερον λόγω των ισχών μέσων που διέθεταν για την απώθησή τους, δείχνει τον ηρωισμό τους και το αίσθημα του καθήκοντος που είχαν στην καρδιά τους. Απαγκιστρώθηκαν μόνο όταν διατάχθηκαν για αυτό, αφού πολλοί από αυτούς είχαν καταπλακωθεί μέσα στα ορύγματά τους από τα εφορμούντα τούρκικα τάνκς, έχοντας ξοδέψει πρώτα και τα τελευταία πυρομαχικά τους! Οι εναπομείναντες στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ, παρόλο που από το απόγευμα της 16ης, μετά την πτώση

του στρατοπέδου τους είχε συμφωνηθεί και πάλι κατάπαυση πυρός, απόκρουσαν και την επομένη (17η Αυγούστου) με επιτυχία επιθέσεις των Τούρκων στον Άγιο Πάυλο, μαζί με Κύπριους εθελοντές από την Αμμόχωστο που πολέμησαν ηρωικά στο πλευρό τους. Ήταν οι τελευταίες συμπλοκές.

Η μάχη της ΕΛΔΥΚ αναφέρεται στο Μουσείο Ιστορίας του Λονδίνου, ως μία από τις πιο άνισες μάχες που δόθηκαν ποτέ. Και όπως αναφέρει ο στρατιώτης Γώγος, που δακτυλογράφουσε το Ημερολόγιο Μονάδας καθ' υπαγόρευση του ταγματάρχη Καλλιώρα, διευθυντή του 3ου Ε.Γ.: *«Και στις Θερμοπύλες χάσαμε... όμως δεν αποτελεί μια ένδοξη στιγμή της Ελληνικής Ιστορίας;»*.

Πώς χάθηκε η Κερύνεια;

Μεγάλη ήταν η συμβολή (όπως έχει ήδη προαναφέρει) του 251 Τ.Π. και του διοικητή του αντισυνταγματάρχη Π. Κουρούπη, ο οποίος από την πρώτη μέρα της αποβάσεως μόνος και αβοήθητος, εγκλώβισε με δυο λόχους του, την ασυγκρίτως μεγαλύτερη αποβατική δύναμη στον όρμο Πεντεμίλι και ακολούθως (υπο την πίεση των αρμάτων M-47 της 39ης Μεραρχίας των Τούρκων, που ήδη είχαν αποβιβασθεί έστω και με μεγάλη καθυστέρηση) συμπύχθηκε μαζί με την 33η Μοίρα Καταδρομών του ταγματάρχη Κατσάνη, του λοχαγού Κατούντα και του υπολοχαγού Ροκά, υπερασπιζόμενοι ηρωικά μέχρι τέλους την πόλη. Ο ταγματάρχης Κατσάνης σκοτώθηκε την 21η Ιουλίου.

Ο αντισυνταγματάρχης Κουρούπης μαζί με τον ταγματάρχη Τσιάκκα, έπεσαν ηρωικά έξω απ' την Κυρήνεια το απόγευμα της 22 Ιουλίου '74. Έπεσε ενώ ανασύντασσε τις δυνάμεις του για αντεπίθεση κατά του προγεφυρώματος, την οποία μόλις είχε διατάξει! Στο πρώτο κιάλας άλμα της εφόρμησης δέχτηκε καταιγισμό πυρών και έπεσε, έχοντας μόλις τραβήξει το πιστόλι του. Οι άντρες του δεν κατάφεραν να πάρουν το σώμα του, λόγω των δραστικών πυρών των πολυάριθμων Τούρκων και έκτοτε θεωρείται πεσών στο πεδίο της μάχης. Αρχικά θεωρήθηκε αγνοούμενος μέχρι το 1991, οπότε ήλθαν στο φως ορισμένες μαρτυρίες για τις τελευταίες στιγμές του, παρόλο που το σώμα του δεν βρέθηκε ποτέ. Το ίδιο συνέβη και με τον ταγματάρχη Τσιάκκα και τον λοχαγό Κατούντα.

Οι Τούρκοι πλέον χωρίς καμιά αξιόμαχη μονάδα στο πέρασμά τους, μπήκαν στην Κερύνεια, επιτυγχάνοντας τον αντικειμενικό τους σκοπό, έστω και με δύο μέρες καθυστέρηση. Στους δρόμους της, σκόρπιοι-αποκομμένοι εθνοφρουροί αντάλλασσαν πυροβολισμούς με τους εισβολείς, αλλά η κατάσταση γρήγορα ξεκαθάρισε υπέρ των Τούρκων, οι οποίοι ως αντίποινα για την αντίσταση των

υπερασπιστών της, εκτελούσαν επί τόπου όποιον στρατιώτη παραδιδόταν! Ακολούθως εκτέλεσαν κτηνώδεις πράξεις, απέναντι στον άμαχο πληθυσμό, ακόμα και αυτόν που είχε τεθεί υπό την προστασία του Ο.Η.Ε.! Η μανία για την καθυστέρηση που είχαν στο πρόγραμμα τους, ξέσπασε πάνω στους άμαχους και στους τραυματίες εθνοφρουρούς. Αξιοσημείωτη τέλος, θεωρείται η επική απαγκίστρωση και διαφυγή από την αιχμαλωσία, της μικρής φρουράς του Κάστρου της Κερύνειας στο λιμάνι, οι οποίοι από περάσματα και προσχώσεις εδαφών («νεροφαγώματα»), που είχαν δημιουργηθεί από νερά της βροχής, πέρασαν ανάμεσα από τους Τούρκους στρατιώτες και τα τανκς τους, στα ελεύθερα, μέχρι εκείνη την στιγμή, εδάφη.

Όπως επίσης δεν πρέπει να ξεχνούμε την θυσία των 2 τορπιλακάτων «Τ1» και «Τ3», στα νερά έξω από την Κερύνεια, οι οποίες υπακούοντας αμέσως στην εντολή που έλαβαν από τον Ναυτικό Διοικητή Κύπρου, Παπαγιάννη, να πλήξουν τον Στόλο Εισβολής, ξεκίνησαν γνωρίζοντας ότι επρόκειτο για μια αποστολή αυτοκτονίας. Αυτό γιατί αυτές οι τορπιλάκατοι ήταν σοβιετικής κατασκευής, παλαιάς τεχνολογίας, με όχι μεγάλη ταχύτητα πλεύσης, ισχνό επιφανειακό οπλισμό και μπορούσαν να εκτοξεύσουν τορπίλη μόνο εκ των όπισθεν. Αυτό σημαίνει ότι με το φως της ημέρας θα έπρεπε να πλεύσουν «εν πάσει δυνάμει» εναντίον ταχύτατων αντιτορπιλικών, να αποφύγουν τις βολές ανασχέσεως τους, όπως και αυτές της υπεριπτάμενης τούρκικης αεροπορίας, να τα πλησιάσουν και ακολούθως να γυρίσουν 180° για να εκτοξεύσουν την τορπίλη τους. Πραγματική αυτοκτονία...

Όμως ο υποπλοίαρχος Τσομάκης και ο επίκουρος σημαιοφόρος Βερύκιος (Κυβερνήτες των «Τ3» και «Τ1» αντίστοιχα) χωρίς να λογαριάσουν τον κίνδυνο του εγχειρήματος τους, απέπλευσαν άμεσα από την βάση τους εναντίον της τούρκικης νηοπομπής. Κατάφεραν να ξεπεράσουν τα πρώτα πυρά ανασχέσεως των πλοίων και να πλησιάσουν, όχι όμως σε απόσταση τέτοια ώστε να εξαπολύσουν τις τορπίλες τους. Οι αεροπορικές προσβολές και πολυβολισμοί των Τούρκων αεροπόρων, τους καταβύθισαν, σχεδόν άτανδρους (μόνο ένας κελουστής σώθηκε τραυματισμένος κολυμπώντας ως την στεριά).

Οι Τούρκοι μετά την κατάληψη της βόρειας πλευράς του νησιού, στην ναυτική βάση στο Μπογάζι βρήκαν ανέπαφη μια πανομοιότυπη τορπιλάκατο, ή οποία ήταν στην τεχνική βάση για επισκευή. Την πήραν λοιπόν όπως ήταν και την επιδεικνύουν, εκθέτοντάς την ως λάφυρο...των μαχών, στο Πολεμικό Μουσείο της Κωνσταντινούπολης! Κάποιος θα πρέπει ίσως να τους πει ότι δεν τους τιμάει να

επιδεικνύουν με υπερηφάνεια τον σχεδόν άχρηστο εξοπλισμό των αντιπάλων τους ως «λάφυρα πολέμου» (τα ίδιο λάθος έπραξαν με τα ακινητοποιημένα οχήματα της Εθνικής Φρουράς που τα εμφανίζουν ως «λάφυρα πολέμου» και εκτίθενται στο Πεντεμίλι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω).

Πως χάθηκε η Αμμόχωστος;

Η Αμμόχωστος πάντα εθεωρείτο ως ένας πιθανός χώρος απόβασης των Τούρκων. Για αυτό το λόγο στην αποβατική δύναμη αντιπερισπασμού, οι Τούρκοι είχαν δώσει εντολή να πλεύσει προς Αμμόχωστο. Όταν τα ραντάρ του Αγίου Ανδρέα έπιασαν την νηοπομπή στις οθόνες τους, αυτή είχε πορεία προς Αμμόχωστο. Όμως γρήγορα αποδείχθηκε ότι ήταν απλά μια νηοπομπή αντιπερισπασμού, για να δώσει την εντύπωση ότι οι Τούρκοι θα αποβιβάζονταν στην Αμμόχωστο, όπου υπήρχε και ισχυρός θύλακας Τουρκοκυπρίων. Όμως και εδώ οι Τούρκοι τα έκαναν θάλασσα. Η αποβατική δύναμη αντιπερισπασμού, άλλαξε πορεία προς ανατολάς και μετά προς βορρά, πολύ ενωρίτερα από ότι προέβλεπε το σχέδιο, και πολύ πριν εμφανισθούν τα πλοία της κυρίως απόβασης στα ανοιχτά των κυπριακών χωρικών υδάτων στα βόρεια του νησιού. Έτσι κατέστη σαφές ότι επρόκειτο για δύναμη αντιπερισπασμού και τίποτα παραπάνω.

Στην Αμμόχωστο το βράδυ προ της εισβολής, έγινε η αλλαγή σειρών της ΕΛΔΥΚ. Δηλαδή 450 νέοι οπλίτες αντικατέστησαν την 19η Ιουλίου, ισάριθμους «Ελδουκάριους», που θα γύρναγαν στην Ελλάδα για να απολυθούν.

Στις 23 Ιουλίου διανύουμε τη δεύτερη μέρα από την συμφωνία κατάπαυσης πυρός και οι Τούρκοι βλέποντας ότι οι Έλληνες την τηρούν έντιμα, προχωρούν συνεχώς... τελείως ανέντιμα και με την ανοχή των ΟΗΕδων.

Καταφέρνουν έτσι να εγκλωβίσουν τμήματα που έχουν διαταγή διατήρησης της θέσης και όταν σιγουρευτούν για την οπλική υπεροχή τους απέναντι στους «ακίνητους» αμυνόμενους, να επιτεθούν για να τους εξοντώσουν... Έτσι εγκλώβισαν και διέλυσαν με ενέδρα την 181 Μ.Π.Π., η οποία απεγκλωβιζόταν αμαχητί αφού έβλεπε ότι οι Τούρκοι την περικύκλωναν και η Μοίρα είχε εντολή κατάπαυσης πυρός, επιτρέποντας στους Τούρκους να την πλησιάσουν κυκλωτικά και ακίνδυνα. Στην έξοδό της προς Συγχαρί, ανακόπηκε η πορεία της και αναδιπλούμενη έπεσε σε εχθρική ενέδρα και εξοντώθηκε, μόλις που νύχτωνε. Οι Τούρκοι εκμεταλλευόμενοι την εξουδετέρωση της 181 ΜΠΠ, προώθησαν δυνάμεις και κατέλαβαν το φρούριο του Μπουφαβέντο στο Πενταδάκτυλο, υψώνοντας προκλητικά μια μεγάλη σημαία. Ταυτόχρονα Τούρκοι καταδρομείς εισχωρούσαν στα ενδότερα της εθνοφρουράς για δολιοφθορές σε στρατηγικούς στόχους. Η

τουρκική υπεροπλία πλέον, αλλά και η ατιμία της εκμετάλλευσης της ανακωχής για ασφαλή προώθηση ήταν ασύγκριτη, απέναντι σε μια άτακτη Εθνοφρουρά, που έδειχνε ανίκανη να απαντήσει. Οι Έλληνες αξιωματικοί των τμημάτων της Εθνοφρουράς πλέον πέρα από την απείθεια, αντιμετώπιζαν ανοικτά και την εχθρότητα πλέον των Ελληνοκυπρίων εθνοφρουρών...

Όμως οι Τούρκοι προς το παρόν κάνουν ένα αγώνα δρόμου με τον χρόνο για να πετύχουν προωθήσεις εκεί όπου δεν τα κατάφεραν με πολεμικά μέσα. Ακόμα δεν δίνουν σημασία στον τομέα της Αμμοχώστου. Τα νέα από εκεί είναι συγκρατημένα αισιόδοξα για αυτούς. Οι Τουρκοκύπριοι του θύλακα, έχουν οχυρωθεί στο κάστρο και τα τείχη της παλαιάς πόλης και αμύνονται έναντι των ανδρών της Εθνοφρουράς που τους πολιορκούν, με πενιχρά όμως αποτελέσματα. Άλλωστε οι Τούρκοι ετοιμάζονταν για αυτές τις μέρες επί χρόνια. Όπως λέει ο τότε έφεδρος ανθυπολοχαγός Πάνος Ιωαννίδης σε συνέντευξή του (πηγή των περισσότερων πληροφοριών για τα γεγονότα της Αμμοχώστου), από πλευράς Ελληνοκυπρίων υπάρχει μια «επιστράτευση-παρωδία» στην Αμμόχωστο, με σχεδόν ανύπαρκτα τα μέσα, με σαστισμένους και ανήμπορους να διοικήσουν τους επιτελείς της Στρατιωτικής Διοίκησης, και με ένα κατά πολλούς ακατάλληλο έως προδοτικά υπακούοντα στο ΓΕΕΦ, διοικητή -τον συνταγματάρχη Κωνσταντίνο Ζαρκάδα- να περιφέρεται μονολογώντας «*ό,τι είναι να γίνει θα γίνει, δεν χρειάζεται να είμαστε προκλητικοί...*»! Εξαίρεση μέσα στο χάος, το ανήσυχο βλέμμα των Κυπρίων μονίμων και εφέδρων αξιωματικών και οπλιτών, που αντελήφθησαν «*ότι κάτι δεν πάει καλά*» και άρχισαν να οργανώνουν μεταξύ τους ομάδες μάχης.

Φωτεινή εξαίρεση από τους Ελλαδίτες αξιωματικούς απετέλεσε ο αντισυνταγματάρχης Ανδρέας Μουζάκης, που ηγήθηκε της μοναδικής ελληνοκυπριακής επίθεσης για την κατάληψη του πολυβολείου στο τουρκικό λύκειο. Εκεί, έξω από τα τείχη της Αμμοχώστου, σκοτώθηκε ο ηρωικός αντισυνταγματάρχης Μουζάκης, μεσημέρι της 20ης Ιουλίου 1974. Όταν κάποια στιγμή καταλήφθηκε το τουρκικό πολυβολείο, αιφνιδιάστηκαν οι Τούρκοι από την επίθεση και υποχωρώντας ξανά μέσα στα τείχη, μετέδωσαν τον πανικό σε ολόκληρη την -για χρόνια- τουρκοκρατούμενη παλαιά πόλη της Αμμοχώστου. Οι έφεδροι ζήτησαν ενισχύσεις, εξηγώντας στον διοικητή Ζαρκάδα ότι «*οι πύλες είναι ανοικτές, ο πανικός μεταξύ των Τούρκων διάχυτος και ότι με λίγους ακόμα μαχητές, η επιχείρηση για κατάληψη της εντός των τειχών Αμμοχώστου θα είναι νικηφόρα*». Εξήγησαν επίσης οι έφεδροι στον διοικητή ότι «*εάν η παλαιά πόλη καταληφθεί και οι Τούρκοι είναι πλέον ανάμεσα τους, ο κίνδυνος για βομβαρδισμό*

της Αμμοχώστου από την τουρκική αεροπορία, απομακρύνεται (για να μην πλήξουν και ομοεθνείς τους), χωρίς να αποκλείεται και το ενδεχόμενο οι εισβολείς να μην θεωρήσουν πλέον την Αμμόχωστο σαν στόχο προτεραιότητας». Τα εξήγησαν αυτά οι έφεδροι στον συνταγματάρχη Ζαρκάδα, για να πάρουν την πιο ακατανόητη έως προδοτική διαταγή που ακούστηκε ποτέ από Έλληνα αξιωματικό: *«Άμεση υποχώρηση, η κατάληψη της παλαιάς Αμμοχώστου δεν είναι δική σας δουλειά...! Σας διατάζω να υποχωρήσετε αμέσως».*

Με αυτή την διαταγή, η ευκαιρία για κατάληψη της εντός των τειχών Αμμοχώστου χάθηκε οριστικά... Ανήμποροι να ενεργήσουν όπως θα έπρεπε, οι έφεδροι υποχώρησαν στο δασάκι των δικαστηρίων και στα γύρω κτίρια, άρχισαν να δέχονται -αμυνόμενοι πλέον- τα πυρά των Τούρκων από τα τείχη, που βλέποντας τους Έλληνες να μην επιτίθενται, ξεθάρρεψαν. Σε λίγο άρχισε και η τουρκική αεροπορία να βομβαρδίζει το κέντρο της Πόλης, την παραλία της Αμμοχώστου και τις θέσεις τους. Ο διοικητής Αμμοχώστου συνταγματάρχης Ζαρκάδας φρόντισε έγκαιρα να ολοκληρώσει το δικό του μέρος του δράματος. Οι Κύπριοι μαχητές τον κατηγορούν ότι πρόδωσε την Αμμόχωστο από τις πρώτες ώρες, της πρώτης ημέρας, της πρώτης φάσης της Εισβολής, εκτελώντας με απόλυτη ακρίβεια τις εντολές που είχε πάρει και που μόνο εκείνος γνώριζε. Το γεγονός ότι ο ρόλος του συνταγματάρχη Ζαρκάδα και των ανθρώπων του είχε τελειώσει από την πρώτη μέρα, αποδείχθηκε μόλις ανακοινώθηκε η προσωρινή κατάπαυση πυρός, χάριν των δήθεν «συνομιλιών της Γενεύης». Με το πρόσχημα ότι «όφειλαν να επισκεφθούν το ΓΕΕΦ», ο διοικητής Ζαρκάδας και το επιτελείο του εξαφανίστηκαν οριστικά, εγκαταλείποντας όλα τα τμήματα και την Αμμόχωστο χωρίς στρατιωτική διοίκηση!

Για την πόλη της Αμμοχώστου, η δεύτερη φάση της Εισβολής άρχισε ενωρίς το απόγευμα της 13ης Αυγούστου 1974 με βομβαρδισμό, και με δύο τμήματα να προσπαθούν να την υπερασπιστούν: Ένα τμήμα από 32 εφέδρους στο δασάκι των δικαστηρίων και ένα δεύτερο τμήμα στο νοσοκομείο της πόλης, με επικεφαλής τον λοχαγό Στέλιο Κάτσιο. Οι έφεδροι στο δασάκι χωρίς διοίκηση. Ο αρχαιότερος από τους αξιωματικούς έπρεπε να αναλάβει τη διοίκηση. Έτυχε να είναι ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Πάνος Ιωαννίδης. Οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν μέχρι και το μεσημέρι της Πέμπτης 15ης Αυγούστου 1974. Το απόγευμα της ημέρας εκείνης, ο βομβαρδισμός εντάθηκε, οι Τούρκοι πύκνωσαν τα πυρά από τα τείχη και κάποιο φορητό ραδιόφωνο μετέδιδε ότι *«τα τουρκικά άρματα κατευθύνονται προς την Αμμόχωστο, κινούμενα χωρίς αντίσταση, χωρίς τη συνοδεία πεζικού και με*

μέγιστη ταχύτητα στον αυτοκινητόδρομο Λευκωσίας-Αμμοχώστου».

Η πόλη έρημη. Μοναδική ένδειξη αντίστασης, οι πυροβολισμοί από τους άνδρες στο νοσοκομείο και τους εφένδρους στο δασάκι. Πυροβολισμοί που άρχισαν να αραιώνουν, γιατί τα πυρομαχικά των εφένδρων ήσαν πλέον μετρημένα. Οι διαταγές οι οποίες δόθηκαν από τον έφεδρο ανθυπολοχαγό Γιαννάκη Αρέστη (σήμερα ταξίαρχος ε.α.) και τον έφεδρο ανθυπολοχαγό Πάνο Ιωαννίδη ήταν: «Παραμένουμε στις θέσεις μας αμυνόμενοι. Οικονομία στα πυρομαχικά» και «Να βγουν παρατηρητές προς τη λίμνη του Αγίου Λουκά και να αναφέρουν τις κινήσεις των αρμάτων. Να χρησιμοποιηθεί η βενζίνη από τις αποθήκες του διοικητηρίου για να γίνουν βόμβες Μολότωφ. Εάν τα άρματα κινηθούν μέσα στην πόλη, θα αντιμετωπιστούν». Ακολούθως δίνουν εντολή στους ασυρματιστές: «Να γίνει προσπάθεια επικοινωνίας με το ΓΕΕΦ και την κυβέρνηση, για να ζητηθούν ενισχύσεις. Τα άρματα από μόνα τους, χωρίς πεζοπόρα τμήματα, μόνο γραμμή αντιπαράταξης μπορούν να επιδιώξουν, προφανώς κατά μήκος του δρόμου προς το λιμάνι. Η πόλη της Αμμοχώστου μπορεί να κρατηθεί». Ήσαν οι πρώτες ουσιαστικές διαταγές, μετά από τις «αντιφατικές» εκείνες του συνταγματάρχη Ζαρκάδα. Η πειθαρχία των οπλιτών προς τους νεαρούς ανθυπολοχαγούς τους ήταν χαρακτηριστική.

Μέσα σε συνθήκες κόλασης, όλοι και από μόνοι τους εξύψωσαν το ηθικό τους και κινήθηκαν όπως διατάχθηκαν. Όμως γύρω στις 17:30 ο Λοχαγός Κάτσιος με το τμήμα του (το τμήμα του νοσοκομείου) διατάχθηκε να ανασυνταχθεί στη Δερύνεια και είναι αυτός που κράτησε την γνωστή μέχρι και σήμερα, ακραία γραμμή προς την Αμμόχωστο. Οι μόνοι Έλληνες που είχαν απομείνει στην Αμμόχωστο ήσαν οι 32 έφεδροι στο δασάκι των δικαστηρίων και μια ακόμα ομάδα εφένδρων, που είχαν επίσης εγκαταλειφθεί προδομένοι από την δική τους ηγεσία, στο λιμάνι της Αμμοχώστου. Ήσαν οι έφεδροι, που τελικά αναγκάστηκαν να πέσουν στη θάλασσα για να σωθούν κολυμπώντας.

Τα τούρκικα άρματα εν τω μεταξύ είχαν φθάσει στη λίμνη του Αγίου Λουκά και κτυπούσαν διαρκώς. Την βενζίνη που έφαχναν οι ελληνικές δυνάμεις για να κατασκευάσουν βόμβες Μολότωφ, την είχε πάρει μαζί του ο συνταγματάρχης Ζαρκάδας. Ελπίδα για εξασφάλιση ενισχύσεων μέσω του ΓΕΕΦ ή της κυβέρνησης καμία. Το μεν Γενικό Επιτελείο δεν απαντούσε στις κλήσεις, ο δε Πρόεδρος της Δημοκρατίας και το Υπουργικό Συμβούλιο είχαν εγκαταλείψει την Λευκωσία. Και το κρισιμότερο, τα πυρομαχικά των εφένδρων στην Αμμόχωστο είχαν εξαντληθεί. Η «σιγή πυρός» από τη ελληνική πλευρά, έδωσε το τελικό σύνθημα στους

Τούρκους για τελική επίθεση με όλα τα μέσα που διέθεταν. Η μοναδική Ελληνοκυπριακή επιλογή ήταν: ή να χαθούν αμαχητί (λόγω έλλειψης πυρομαχικών) ή να υποχωρήσουν. Η τελευταία πράξη γράφτηκε με την υποστολή της ελληνικής σημαίας. Όσοι μπόρεσαν να ακούσουν -σχεδόν όλοι- βρέθηκαν «σε στάση προσοχής να χαιρετούν την Γαλανόλευκη». Η ελληνική σημαία της Αμμοχώστου κατέβηκε, διπλώθηκε και παραδόθηκε στον αρχαιότερο αξιωματικό. Αμέσως μετά δόθηκε η τελευταία διαταγή: *«Να μαζευτεί ο οπλισμός. Άμεση υποχώρηση. Εγκαταλείψατε τας θέσεις μας, η Αμμόχωστος χάνεται....»*.

Στην πορεία τους αυτή οι Τούρκοι από την κοιλάδα της Μεσσαορίας, έδωσαν πολύ λίγες μάχες μέχρι να φτάσουν στην Αμμόχωστο. Και αυτό διότι οι Εθνική Φρουρά με κατακερματισμένες τις δυνάμεις της και χωρίς ηθικό, εγκατέλειπε τις θέσεις μάχης και μόνο στην θέα των τουρκικών αρμάτων M-48. Και είχαν δίκιο. Αυτοί που τους έταξαν εκεί να αντισταθούν με «Ένφιλντ» απέναντι σε άρματα, ήθελαν λίαν επιεικώς κρέμασμα! Όμως παρά ταύτα οι Τούρκοι παρέμεναν διστακτικοί σε αυτήν την προώθησή τους διότι όπως αναφέρει ο Τούρκος Δρ. Γ. Κιουτσούκ (τότε αξιωματικός του στρατού εισβολής) στο βιβλίο της Σ. Ιορδανίδου «Νταλγκά, Νταλγκά», οι πληροφορίες που είχαν, ήταν ότι οι Έλληνες μάζεψαν στρατό και θα επιτεθούν. Όπως αναφέρει, το βράδυ πριν την προέλασή τους προς την Αμμόχωστο, έμειναν άπνοι, περιμένοντας τους Έλληνες να τους ορμήσουν (και με δεδομένο τον φόβο του Τούρκου στρατιώτη να πολεμήσει νύχτα). Όπως λέει ο Δρ. Κιουτσούκ στην συνέντευξή του, από την πολύ κούραση και την αϋπνία έβλεπαν τους ξερούς θάμνους που κουνιόνταν από τον ψυχρό νυχτερικό αεράκι, σαν να ήταν Έλληνες στρατιώτες και τους πυροβολούσαν άσκοπα.

Δυστυχώς αυτή η αντεπίθεση δεν έγινε ποτέ. Ανικανότητα; Προδοσία; Μάλλον και τα δύο μαζί... από διαφορετικούς πρωταγωνιστές!

Μα ακόμα και όταν έφτασαν στην Αμμόχωστο οι Τούρκοι δίσταζαν να μπουν στην πόλη! Δεν μπορούσαν ποτέ να φανταστούν ότι την υπεράσπιζαν μερικές -χωρίς πυρομαχικά- διμοιρίες.

Σε όλη την πορεία τους οι Τούρκοι διέπραξαν τρομερές κτηνωδίες απέναντι στους τραυματίες ή τους αιχμάλωτους Εθνοφρουρούς. Τους μεν αιχμάλωτους τους εκτελούσαν ομαδικά (ομολογία του Δρ.Γ.Κιουτσούκ), τους δε τραυματίες, τους άφηναν στον δρόμο και με εξαιρετικό σαδισμό, πέρναγαν από πάνω τους ...οι ερπύστριες των τάνκς (μαρτυρίες επιζώντων στο ΓΕΕΦ)! Σε ότι αφορά τους άμαχους που δεν πρόλαβαν να φύγουν από τα σπίτια τους ή έμειναν εγκλωβισμένοι στα χωριά τους, το βιβλίο του Ρ.Αλασόρ (Κούρδου που υπηρετούσε στον Τουρκικό

Στρατό εισβολής) «Διαταγή: Εκτελέστε τους αιχμαλώτους» δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφιβολίας για την τραγική τύχη τους. Ομαδικές εκτελέσεις, βιασμοί γυναικών ανεξαρτήτως ηλικίας, κακοποιήσεις παιδιών... Όπως είχε πει ο Β.Ουγκώ: «παντού φωτιά και θάνατος... από εδώ πέρασαν Τούρκοι...»

Η Αμμόχωστος είναι ακόμα ένα παράδειγμα στρατηγικής ήττας του ΓΕΕΦ, διότι μπορούσε να σωθεί. Με τις αντιφατικές διαταγές και την αδυναμία επιβολής της πειθαρχίας, που θα δημιουργούσε εκείνες τις δυνάμεις εφέδρων, οι οποίες θα μπορούσαν να σταλούν ως ενισχύσεις των λιγοστών υπερασπιστών της, χάθηκε η πόλη, που από τότε αποτελεί «πόλη φάντασμα» και διαρκές διαπραγματευτικό όπλο των Τούρκων.

Αξιοσημείωτα γεγονότα που σημάδεψαν την «Μάχη της Κύπρου»

Η αόρατη νηοπομπή

Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα γεγονότα εκείνων των ημερών ήταν η λεγόμενη «αόρατη νηοπομπή» με πρωταγωνιστή τον ηρωικό Κυβερνήτη του Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ, τον πλωτάρχη Ε. Χανδρινό. Όπως αναφέρει ο αντιναύαρχος ε.α. Κ. Βάλλας, «το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ, απέπλευσε από τις Κεχριές για την Αμμόχωστο Κύπρου, την 13 Ιουλίου 1974 και ώρα 22:00, μεταφέροντας προσωπικό και υλικό της ΕΛΔΥΚ, με προβλεπόμενη ώρα κατάπλου την 07:00 της 17/7/74. Την 09:00 της 15/7 και ενώ το πλοίο βρισκόταν εν πλώ, ο κυβερνήτης πληροφορήθηκε από το ραδιόφωνο, την εκδήλωση πραξικοπήματος, εναντίον του Μακαρίου και ότι ο αρχιεπίσκοπος ήτο νεκρός. Ο Χανδρινός αποφάσισε την συνέχιση του πλού για ολοκλήρωση της αποστολής του και ενημέρωσε σχετικά το ΓΕΝ, το οποίο ενέκρινε τις προθέσεις του. Το μεσημέρι της 16/7 ενώ το Α/Γ βρισκόταν νοτίως της Λεμεσού, διατάχθηκε από ΓΕΝ να αναστρέψει και να κινηθεί προς τον όρμο Λάρδο (Λίνδος) της Ρόδου. Η διαταγή αυτή ακυρώθηκε την επομένη και εδόθη νέα εντολή να καταπλεύσει στην Αμμόχωστο την 19/7/74 στις 05.00. Πράγματι, το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ κατέπλευσε στο λιμάνι της Αμμοχώστου την 19/7 και ώρα 05:00, αλλά δεν εκφόρτωσε πυρομαχικά του Στρατού Ξηράς γιατί όπως ανέφερε ο αρμόδιος Αξιωματικός της ΕΛΔΥΚ δεν ήταν απαραίτητα, επειδή από πρόσφατες επιχειρήσεις (εννοεί το πραξικόπημα) είχε περισυλλέξει μεγάλη ποσότητα όπλων και πυρομαχικών (που ευρέθη στις αποθήκες του «Εφεδρικού»). Πέραν αυτού, δύο Αξιωματικοί της Ειρηνευτικής Δυνάμεως, είχαν τοποθετηθεί, -για πρώτη φορά- στον καταπέλτη του πλοίου προς έλεγχο του εκφορτούμενου υλικού. Την ίδια ημέρα (19/7) και ώρα 18:00 το πλοίο απέπλευσε από την Αμμόχωστο με 450 άνδρες οπλίτες της ΕΛΔΥΚ, για επαναπατρισμό. Την επομένη το πρωί, 20/7 ο Κυβερνήτης πληροφορήθηκε από το

δελτίο ειδήσεων της Κυπριακής Ραδιοφωνίας την είδηση της τουρκικής επιθετικής ενέργειας και της αποβάσεως, ως και την κήρυξη γενικής επιστρατεύσεως, από την κυπριακή κυβέρνηση. Το πλοίο την 09:20, διατάχθηκε από ΓΕΝ να πλεύσει στη Λεμεσό, για αποβίβαση της δυνάμεως ΕΛΔΥΚ, αλλά μετά από λίγα λεπτά της ώρας (την 09:40), ελήφθη νέα διαταγή ΓΕΝ, για να πλεύσει στην Πάφο και να αποβιβάσει το προσωπικό της ΕΛΔΥΚ. Όταν το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ έλαβε την τελευταία διαταγή, βρισκόταν 40 ν.μ. νοτιοδυτικά της Πάφου. Την 14:00 της 20/7, το πλοίο αγκυροβόλησε στην Πάφο και άρχισε η αποβίβαση των οπλιτών με τρία αποβατικά πλοiάρια. Μετά από λίγο (14:15), ο διοικητής της Εθνοφρουράς Πάφου ζήτησε από τον κυβερνήτη, μέσω του ραδιοτηλεφώνου, να προσβάλλει με το πυροβολικό του πλοίου, το φρούριο της Πάφου και συγκεκριμένα τον θύλακα Μουττάλου, στον οποίο ήταν συγκεντρωμένες μεγάλες τουρκικές δυνάμεις (δύο τάγματα), με άριστο εξοπλισμό. Ο κυβερνήτης, ελλείπει πληροφοριών από ΓΕΝ, εάν η Ελλάδα είχε εμπλακεί σε εχθροπραξίες με την Τουρκία λόγω της εισβολής και επειδή η κατάσταση επέβαλλε την πλήρη σιγή ασυρμάτου και μέσων επικοινωνίας με το κέντρο, βρέθηκε προ του σοβαρού διλήμματος εάν θα υλοποιούσε το αίτημα της Εθνοφρουράς περί προσβολής τουρκικών στόχων, με όλες τις τυχόν επιπτώσεις, ή θα άφηνε στο έλεος των εισβολέων την Πάφο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η «μοναχικότητα» του κυβερνήτη στη αστραπιαία λήψη σοβαρών αποφάσεων, οι οποίες ενδεχομένως να έχουν λίαν σοβαρές επιπτώσεις, είναι πράγματι δραματική. Ο Χανδρινός, μετά από μία σύντομη εκτίμηση της καταστάσεως και λαμβάνοντας υπόψη ότι η ύπαρξη ισχυρών τουρκικών δυνάμεων στην περιοχή, θα σήμαινε μεγάλη αιματοχυσία και ολοκληρωτική κατάληψη της Πάφου, αποφάσισε την προσβολή των στόχων που του υποδείχτηκαν, με τον διαθέσιμο ανεπαρκή οπλισμό του πλοίου (πυροβόλα των 40mm Μπόφορς), τον οποίον είχαν επανδρώσει και οπλίτες της ΕΛΔΥΚ, λόγω αριθμητικής ανεπαρκείας του πληρώματος του πλοίου. Επί δύο συνεχείς ώρες (15.30-17.30), το ψυχωμένο και ηρωικό πλήρωμα του ΛΕΣΒΟΣ σφυροκόπησε με επιτυχία τον θύλακα (περίπου 900-950 βλήματα των 40 mm), με αποτέλεσμα να εξουδετερωθεί ο τουρκικός θύλακας και να διασωθεί η Πάφος».

Όπως αναφέρει, στο πολεμικό ημερολόγιο (ημερ. 23.07.1974), ο αποφασιστικός και γενναίος κυβερνήτης: «Επί του θέματος της εκτελέσεως βολής εναντίον των τουρκοκυπριακών θέσεων, πλέον των όσων αναφέρθησαν, έχω να προσθέσω ότι από την στιγμήν που διετάχθην όπως αναστρέψω δια Πάφον, εθεώρησα ότι το πλοίο συμμετείχεν, αδιακρίτως εάν έφερε ελληνική σημαίαν, ενεργώς εις οιοδήποτε είδος επιχειρήσεων, είτε αμυντικής, είτε επιθετικής, ελάμβανον χώραν

εις την νήσον». Αξίζει να αναφερθεί και η τελευταία παράγραφος του πολεμικού ημερολογίου, ακριβώς όπως διατυπώθηκε απο τον κυβερνήτη: «..Περαίνων την εν λόγω έκθεσιν, επιθυμώ να αναφέρω ότι ως διαπίστωσα, το ηθικόν του Έλληνοσ, η ψυχραιμία και η τόλμη αυτού, ευρίσκεται εις υψηλόν βαθμόν. Δεν θα ήτο υπερβολή να γράφω ότι άπαντες οι επιβαίνοντες του πλοίου αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίται εν ουδεμία περιπτώσει απώλεσαν το θάρρος των και την πίστιν προς τα ιδεώδη της φυλής. Ιδιαιτέρως εθαύμασα το θάρρος των επαναπατριζομένων οπλιτών του Στρατού Ξηράς (άνδρες της ΕΛΔΥΚ), οίτινες καίτοι είχαν συνειδητοποιήσει ότι επέστρεφον εις τας οικείας των, με έξαλλον ενθουσιασμόν και αλλαλαγμούς χαράς, εδέχθησαν την, απο του στόματός μου, πληροφορίαν περί της επανόδου των εις την Κύπρον, προς ενίσχυσιν των μαχομένων συναδέλφων των εναντίον των εχθρών του γένους».

Το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ, μετά την εκτέλεση των πυρών, απέπλευσε απο την Πάφο την 18.00 της 20ης Ιουλίου, με προορισμό τον Ναύσταθμο Σαλαμίνας. Ο κυβερνήτης, πλωτάρχης Χανδρινός, εκτίμησε -πολύ σωστά πως αποδείχθηκε αργότερα- την κατάσταση και αποφάσισε να λάβει πορεία προς νότο αντί προς δυσμάς, που ήταν η συντομότερη προς Ρόδο. Την πορεία αυτή τήρησε επί δωρο περίπου και τα μεσάνυχτα, όταν το πλοίο βρισκόταν 60 ν.μ νότια της Κύπρου, έστρεψε επι πορείας 270 (δυτική). Το πλοίο συνέχισε την πολιτική τήρησης σιγής ασυρμάτου μέχρι την 03:30, όταν λόγω αιφνιδίου θανάτου του μοναδικού επιβαίνοντος πολιτικού υπαλλήλου Δαμιανού Μιχαήλ, οδηγού περονοφόρου οχήματος, απαιτήθηκε η αναφορά του συμβάντος στο ΓΕΝ. Από εκείνη την ώρα, το πλοίο ανέφερε τακτικά το στίγμα του στο ΓΕΝ. Το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ κατέπλευσε στη Σητεία Κρήτης την 14.50 της 22ης Ιουλίου και παρέμεινε μέχρι την 22.20 της ίδιας ημέρας οπότε απέπλευσε για τον Ν/Σ Σαλαμίνας, στον οποίο κατέπλευσε την 23η Ιουλίου στις 21.00. Από τα διάφορα δημοσιεύματα του ελληνικού και διεθνούς τύπου, ως και την σχετική έρευνα του αείμνηστου Στέλιου Ι. Χαρατσή, αποδεικνύεται περίτρανα η «πύρρεια νίκη» των τουρκικών ναυτικών δυνάμεων, κατά την εισβολή στην Κύπρο.

Η έξυπνη και ορθά μελετημένη κίνηση του Χανδρινού, να κινηθεί νότια για περίπου 6 ώρες και να βγει έξω από την περιοχή επιχειρήσεων, πέραν του ότι διέσωσε το πλοίο του και τους επιβαίνοντες, δημιούργησε, σε συνδυασμό με την έλλειψη συντονισμού των τουρκικών δυνάμεων, τέτοια σύγχυση στο Τουρκικό Γενικό Επιτελείο και στα επιχειρούντα πλοία και αεροσκάφη, ώστε να βυθισθεί από φίλια (τουρκικά) μαχητικά Α/Φ, το Α/Τ «Kocatepe» με κυβερνήτη τον αντιπλοίαρχο

Giiven Erkayia TN και να χαθούν 13 αξιωματικοί και 64 άνδρες του πληρώματός του. Αλλά και δύο άλλα τουρκικά αντιτορπιλικά, το Α/Τ «Adatepe» (Κυβερνήτης Αντιπλοίαρχος Rizah Nur Ontzu TN) και το Α/Τ «Cacmak» (κυβερνήτης αντιπλοίαρχος M. Fevzi TN), υπέστησαν σοβαρές και μικρότερες βλάβες, αντίστοιχα. Ταυτόχρονα κατερρίφθησαν 4 επιχειρούντα αεροσκάφη της τουρκικής αεροπορίας. Το τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο δέχτηκε με αλαλαγμούς χαράς την βύθιση των αντιτορπιλικών διότι νόμισε ότι επρόκειτο για ελληνική νηοπομπή (με βάση την πληροφόρηση που είχαν από τον θύλακα Πάφου, κατά του οποίου είχε βάλλει πριν μερικές ώρες ο Χανδρινός). Ζητοκραυγές και φιλία μεταξύ Τούρκων ατρατιωτικών και πολιτικών. Κατήφεια και μελαγχολία εμφανίστηκε στους υπουργούς και επιτελείς του Ετζεβίτ όταν ανακάλυψαν την αλήθεια. Οι Τούρκοι στρατιωτικοί κοιτάζονταν σαστισμένοι μεταξύ τους.

Βέβαια αργότερα, το ελληνικό κράτος, «τίμησε» τον Λευτέρη Χανδρινό, για αυτό το κατόρθωμά του, με το να τον τοποθετήσει σαν Ναυτικό Ακόλουθο της Ελλάδας στην Τουρκία, σε μια χώρα που της είχε «κάψει την γούνα» και όπου τον είχε επικηρύξει! Όσο για το Α/Γ ΛΕΣΒΟΣ; Εκποιήθηκε μετά από χρόνια και επωλήθη για παλιοσίδερα αντί να διατηρηθεί ως μουσείο της ατρόμητης ναυτοσύνης των Ελλήνων (όπως έγινε με το θωρηκτό «Γ.Αβέρωφ»). Το μεταπολιτευτικό ελληνικό κράτος είχε ανάγκη τα ψίχουλα που πήρε από την εκποίηση του; Μάλλον όχι. Απλά με τα προαποφασισμένα βήματα προόδου της ελληνοτουρκικής φιλίας, ένα ακόμα ενθύμιο της απaráμιλλης ελληνικής λεβεντιάς, που είχε κάνει ένα πολύ μεγάλο «χουνέρι» στους Τούρκους, εθεωρείτο «παρείσακτο»! Πόσο μάλλον να είναι ελλιμενισμένο ως πλωτό μουσείο!

Επιχείρηση «Νίκη»

Μια άλλη αξιοσημείωτη περίπτωση από τον αγώνα της Κύπρου τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1974 ήταν η περίπτωση της αποστολής-αυτοκτονίας των Noratlas με την κωδική ονομασία «ΝΙΚΗ». Ο συγγραφέας Κακολύρης στο βιβλίο του με τον ομώνυμο τίτλο αναφέρεται σε μία από τις πιο παράτολμες επιχειρήσεις στην πολεμική αεροπορική ιστορία που ήταν άγνωστη για τον πολύ κόσμο και που διαδραματίστηκε τον Ιούλιο του 1974 κατά την διάρκεια της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, αποστολή που ανέδειξε για μια ακόμη φορά το μεγαλείο των Ελλήνων.

Ενώ η Κύπρος φλεγόταν από τις τουρκικές αεροπορικές επιδρομές, και τα αποβατικά αγήματα είχαν αποβιβασθεί στην περιοχή Πεντεμίλι, η μόνη απάντηση άμυνας ήταν αυτή των ανδρών της ΕΛΔΥΚ η οποία βρισκόταν στην περιοχή από τα

μέσα της δεκαετίας του '60 και του 251 Τ.Π. της Κερύνειας. Την ίδια ώρα στην Ελλάδα γινόταν σύσκεψη για την ενίσχυση της δύναμης Κύπρου, και αποφασίστηκε η αποστολή με αεροσκάφη τύπου Noratlas δυνάμεων καταδρομέων. Η διαταγή εκτέλεσης δόθηκε την 21 Ιουλίου του 1974 στις 18.10.

Όλα τα διαθέσιμα μεταγωγικά αεροσκάφη ήρθαν από τα αεροδρόμια στην αεροπορική βάση της Σούδας στην Κρήτη, και αφού στάθμευσαν στον βόρειο διάδρομο οι κυβερνήτες τους πήγαν για ενημέρωση στην αίθουσα της 340 ΜΔ/Β. Εκεί πληροφορήθηκαν για την αποστολή και την κωδική ονομασία «Νίκη». Διοικητής των καταδρομέων της πρώτης μοίρας ήταν ο Γιώργος Παπαμελετίου και υποδιοικητής ο Άγγελος Αβραμίδης. Τα αεροσκάφη αν και καταπονημένα από τα χρόνια και τις αναρίθμητες πτήσεις πήραν θέσεις και απογειώθηκαν με διαφορά πέντε λεπτών το ένα από το άλλο, έχοντας από τριάντα καταδρομείς το καθένα με πλήρη φορτίο που σήμαινε βάρος 5000 κιλών.

Μόλις τα αεροσκάφη πέρασαν τα βουνά της ανατολικής Κρήτης, άρχισαν κάθοδο για τα 500 πόδια με ταχύτητα 140 κόμβων και από εκεί για το FIR Αθηνών-Καΐρου. Πλησιάζοντας τις ακτές της Κύπρου έβλεπαν τα φώτα του Ακρωτηρίου και έκαναν στροφή 15 μίλια νότια της Λάρνακας. Από εκεί πέρασαν από το όρος Τρόδος με πορεία για Λευκωσία. Πρέπει να τονιστεί πως σε όλη την διάρκεια της πτήσης από την Σούδα, τα αεροσκάφη πετούσαν με σιγή ασυρμάτου για να μην εντοπιστούν, με σβηστά φώτα και με μόνη βοήθεια αυτή την εμπειρία των ναυτίλων που έδιναν την πορεία με ανύπαρκτα ουσιαστικά μέσα στους κυβερνήτες. Πλησιάζοντας το αεροδρόμιο φάνηκαν από την αριστερή πλευρά τα πρώτα σημάδια των τροchioδεικτικών αντιαεροπορικών βλημάτων των τούρκικων δυνάμεων, καθώς και από τις ελληνικές δυνάμεις οι οποίες δεν είχαν ειδοποιηθεί για τον ερχομό ενισχύσεων. Κάποιες αναφορές μίλησαν και για πυρά που ήρθαν από την πλευρά των αγγλικών βάσεων (αυτό δεν επιβεβαιώθηκε ποτέ και μάλλον δεν ισχύει). Η προσέγγιση ήταν εφιαλτική, οι κυβερνήτες των αεροσκαφών προσπαθούσαν με απεγνωσμένους ελιγμούς να αποφύγουν τα πυρά, τα χειριστήρια έτρεμαν από τα οριακά σημεία που είχαν φτάσει τα Noratlas και οι μηχανές μούγκριζαν από την μέγιστη ισχύ που προσπαθούσαν να πάρουν. Δυστυχώς το σήμα για «όπλα δεσμευμένα» δεν έφτασε σε όλες τις αντιαεροπορικές συστοιχίες της Εθνικής Φρουράς στον περίξ του αεροδρομίου χώρο που ήταν ταγμένα, από αλυσιδωτά λάθη της διοίκησης. Το αποτέλεσμα ήταν να καταρριφθεί από φίλια πυρά, το «Νίκη 4» (Παναγόπουλος) στην περιοχή της Μακεδονίτισσας παρασύροντας στον θάνατο όλους τους καταδρομείς που μετέφερε, με μόνο

τυχερό-επιζήσαντα τον καταδρομέα Αθανάσιο Ζαφειρίου ο οποίος πήδηξε στο κενό λίγο πριν συντριβεί το αεροσκάφος, καθώς και το πλήρωμά του. Και η ζημιά θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη αν από τύχη, το αντιαεροπορικό που έβαλε και έπληξε το «Νίκη 7», δεν πάθαινε εμπλοκή. Επίσης τα «Νίκη 7» (Δημητρός) και «Νίκη 10» (Αδαμόπουλος) έπαθαν σοβαρές ζημιές και τα πληρώματα τους τα πυρπόλησαν για να μην πέσουν στα χέρια του εχθρού. Τα αεροσκάφη που επέστρεψαν στην Σούδα ήταν: «Νίκη 1» (Χοχλακάκης), «Νίκη 10» (Παπαθανασίου), «Νίκη 11» (Μήτσαϊνας), «Νίκη 15» (Πετρουλάκης). Τα αεροσκάφη «Νίκη 6» (Παπακων/νου) και «Νίκη 9» (Στραβοπόδης) προσγειώθηκαν στο Ηράκλειο, ενώ στην Ρόδο προσγειώθηκαν τα «Νίκη 5» (Δρακωνάκης) «και Νίκη 8» (Τζανάκος).

Μετά την αποβίβαση στην Λευκωσία γίνεται το μοίρασμα των πυρομαχικών, και κάθε καταδρομέας λαμβάνει από 300 σφαίρες, μερικές χειροβομβίδες και ατομικό οπλισμό. Η δύναμη έλαβε εντολή να ενισχύσει την δύναμη της ΕΛΔΥΚ που ήδη βρισκόταν στο αεροδρόμιο. Στάλθηκε ένας λόχος και όταν έγινε αντιληπτός από τους Τούρκους ξεκίνησε η μάχη η οποία όμως έληξε υπέρ των Ελλήνων Καταδρομέων οι οποίοι ανάγκασαν τους αντιπάλους τους σε υποχώρηση. Είναι καταγεγραμμένο ως γεγονός το παρακάτω περιστατικό: Ενώ οι Τούρκοι έβαλαν συνεχώς με όλμους εναντίον του ευρύτερου χώρου του αεροδρομίου Λευκωσίας, παρόλα ταύτα τα βλήματα δεν έσκαγαν με την πρόσκρουση τους στο έδαφος, και όταν οι Έλληνες μαχητές πρόσεξαν καλύτερα, τότε αντελήφθησαν πως οι όλμοι έφεραν ακόμα τις ασφάλειές τους! Αυτό ήταν μια τρανή απόδειξη για το αξιόμαχο του τουρκικού στρατού εισβολής...

Κατά τις μάχες στην περιοχή του αεροδρομίου, θέση υπέρ των Τούρκων έλαβαν Καναδοί και Σουηδοί Κυανόκρανοι οι οποίοι άνοιξαν πυρ εναντίον των ελληνικών δυνάμεων, αλλά κατατροπώθηκαν στο τέλος και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν, για να μην έχουν απώλειες.

Η δύναμη των καταδρομέων παρέμεινε στην περιοχή μέχρι και το τέλος του Μαΐου του 1975 οπότε και αντικαταστάθηκε (στην Κύπρο έμεινε γνωστή -μετονομασθείσα- ως 35η Μ.Κ.).

Η παραπάνω επιχείρηση έμεινε άγνωστη μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990, οπότε και την έφεραν στην δημοσιότητα άνθρωποι που δεν θέλησαν να ξεχαστούν κάποιοι που με αυτοθυσία και αυταπάρνηση έδωσαν το αίμα τους για την ελευθέρια και τα ιδανικά της φυλής μας. Οι νεκροί μας ήταν 29 καταδρομείς και 4 πιλότοι. Ο καταδρομέας Αθανάσιος Ζαφειρίου μετέβη στο εξωτερικό για να

χειρουργηθεί μετά από έρανο που έγινε από τον σύνδεσμο συγγενών και φίλων αγωνιστών της Κύπρου, ενώ όλο αυτό το διάστημα ήταν ξεχασμένος από το επίσημο κράτος.

Στο βιβλίο του ο Κακολύρης αναφέρεται και σε ένα που «δειλό» αυτής της αποστολής. Έναν που επικαλούμενος το γεγονός ότι κατά την απογείωση επήλθε το πέρας της προθεσμίας για την απογείωση, δεν απογειώθηκε! Έναν που επικαλούμενος τις «διαταγές» που ανέφεραν: «εκτέλεση-απογείωση μέχρι 24:00», έστριψε στον διάδρομο και αντί να απογειωθεί, οδήγησε το αεροσκάφος του στα υπόστεγα. Ποιος ήταν αυτός; Κάποιος που μερικά χρόνια αργότερα θα έφτανε πολύ ψηλά στην ιεραρχία των Επιτελείων μας (αν τελικά είναι αλήθεια αυτό που αναφέρει ο συγγραφέας, είναι πραγματικά απογοητευτικό!) Όμως ο Πετρουλάκης (Νίκη 15), που βρισκόταν από πίσω του, δεν σκέφτηκε καμία προθεσμία και καμία διαταγή, και λέγοντας «Ρε συ Τζογάνη, κάνε πέρα», τον προσπέρασε επί του διαδρόμου απογείωσης, απογειώθηκε και έλαβε επιτυχημένα μέρος σε αυτήν την παράτολμη αποστολή, η οποία μαζί με την δράση της ΕΛΔΥΚ, και των Ελλαδιτών αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς, έγιναν η αιτία να αναγραφεί και η λέξη «ΚΥΠΡΟΣ» στο Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη.

Η αερομαχία της Σκύρου

Ένα τρίτο αξιοσημείωτο γεγονός ήταν η θρυλική πλέον αλλά μέχρι πρόσφατα άγνωστη αερομαχία έξω από την Σκύρο. Ο ίδιος ο Αρχηγός Αεροπορίας Αντιπτέραρχος Αλέξανδρος Παπανικολάου, είχε διατάξει στις 10.10πμ τον διοικητή της 28 ΤΑΔ Αντιπτέραρχο Περικλή Οικονόμου όπως, «εις περίπτωσης εμπλοκής Τουρκικών και Ελληνικών αεροσκαφών να αποφευχθή πάσα επιθετική ενέργεια των ημετέρων αεροσκαφών αναχαιτίσεως προς κατάρριμιν Τουρκικών αεροσκαφών, άνευ προσωπικής διαταγής του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, ή του Αρχηγού Αεροπορίας». Η συγκεκριμένη διαταγή μπορεί να χαρακτηρισθεί επιεικώς απαράδεκτη, διότι ουσιαστικώς απαγόρευε στους Έλληνες χειριστές ακόμη και το δικαίωμα της αυτοάμυνας!

Η λογική δεν άργησε να επικρατήσει και επήλθε τροποποίηση της ανωτέρω διαταγής. Οι Τούρκοι ισοπέδωναν τα πάντα στην Κύπρο και κανείς δεν μπορούσε να εγγηθεί για την στάση τους στο Αιγαίο. Στις 10.15 λοιπόν έγινε η παρακάτω τροποποίηση: «Αεροσκάφη Αναχαιτίσεως και Α/Α μέσα θα βάλουν εφ' όσον προσβληθούν». Η περίπτωση αυτή πάντως προδίδει αμηχανία και φόβο που προφανώς κυρίευσαν εκείνες τις ώρες την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, οδηγώντας σε μούδιασμα και αδράνεια. Το αποτέλεσμα ήταν να μην διαταχθεί η

εφαρμογή των προβλεπομένων σχεδίων για βομβαρδισμό από αέρας της τουρκικής αμφιβίου δυνάμεως.

Τρία ελληνικά μαχητικά F-5 της 111 ΠΜ, συναντήθηκαν με δυο τούρκικα F-102. Το ένα F-102 έβαλε με Falcon κατά ενός F-5, με χειριστή τον ανθυποσμηναγό Σκαμπαρδώνη που το απέφυγε με ελιγμό, βουτώντας σε χαμηλότερο ύψος. Το F-5 που ακολουθούσε με χειριστή τον υποσμηναγό Δηνόπουλο, προσέβαλε το F-102 με Gar-8 και το κατέρριψε. Το δεύτερο F-102 προφανώς πανικόβλητο, φεύγει προς Ελλάδα και αφού περιπλανάται ακολουθούμενο στρέφει ανατολικά και κάνει αναγκαστική προσγείωση πριν τη Σμύρνη... καταστρέφοντας το αεροσκάφος του! Αυτή ήταν η τούρκικη αεροπορία που έχασε 19 αεροσκάφη στη μάχη της Κύπρου.

Τι έγινε με τους πρωταγωνιστές της;

Ο Δηνόπουλος αποστρατεύτηκε 41 ετών με τον βαθμό του...σμηνάρχου, ενώ πιο τυχερός ο Σκαμπαρδώνης έφτασε μέχρι τον βαθμό του ταξίαρχου.

Η ελληνική πλευρά κράτησε μυστικό το γεγονός, μέχρι πρόσφατα, για να μην «δημιουργηθούν προβλήματα» με τους Τούρκους!

Οχηματαγωγό «Ρέθυμνον»

Τέλος η «οδύσσεια» του «Ρέθυμνον», του επιταγμένου οχηματαγωγού, που είχε φορτωθεί με ελαφρά άρματα και 500 Κυπρίους εθελοντές, υπό τον συνταγματάρχη Δ. Παπαποστόλου, ξεκίνησε το οδυνηρό ταξίδι του το απόγευμα της 21ης Ιουλίου για ενίσχυση των μαχόμενων Ελληνοκυπριακών τμημάτων στην Κύπρο. Ενώ ευρισκόταν 200 νμ νότια της Ρόδου την 22η Ιουλίου, με πορεία προς την Κύπρο και με «σιγή ασυρμάτου», λαμβάνει επείγον σήμα από το ΓΕΝ, να αλλάξει πορεία και να κατευθυνθεί προς την νήσο Ρόδο! Ο Δ. Παπαποστόλου εξανάγκασε τον πλοίαρχο του Ρεθύμνου να αγνοήσει αυτό το σήμα του ΓΕΝ και να συνεχίσει την πορεία του προς Κύπρο. Μετά από λίγο έρχεται νέο σήμα, από τον Α/ΕΔ αυτή την φορά, που διατάσσει πάραυτα, άμεση αλλαγή πορείας προς την «βαλλόμενη» όπως έλεγε το σήμα, νήσο Ρόδο (από το βιβλίο του Γ. Μιχαλόπουλου «Αυτός Κάλεσε τους Τούρκους στην Κύπρο»)! Ο Δ. Παπαποστόλου δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά παρά να υπακούσει αυτήν την φορά, φοβούμενος ότι πραγματικά οι Τούρκοι άνοιξαν μέτωπο και στα άλλα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Δυστυχώς προσεγγίζοντας την Ρόδο, με τα κυάλια βλέπει το λιμάνι στην συνήθη καλοκαιρινή του, ανέμελη κατάσταση, με τους στρατιώτες να είναι με τις στολές εξόδου αναμεμιγμένοι με τους τουρίστες και τους κατοίκους του νησιού...

Τότε ο δύστυχος Παπαποστόλου κατάλαβε ότι η «προδοσία» ξεκινούσε από το Γενικό Επιτελείο. Όμως ήταν ήδη αργά για αυτόν να αποπλεύσει ξανά για Κύπρο,

διότι αφενός η κατάσταση στο νησί δεν ήταν ίδια με την προηγούμενη μέρα, και κατά δεύτερο λόγο είχε συμφωνηθεί «κατάπαυση του πυρός», μια συμφωνία που μόνο οι Έλληνες σεβάστηκαν, με τα γνωστά ολέθρια για εμάς και τα μαχόμενα τμήματά μας, αποτελέσματα.

Κατάπαυση του πυρός

Με την κατάπαυση του πυρός, το ΓΕΕΦ έδωσε -για πρώτη φορά- ξεκάθαρες εντολές: *«Παύσατε ρυρ. Αποφυγή μετακινήσεων μονάδων. Αποφυγή προκλήσεων προς τους Τούρκους και οποιασδήποτε εμπλοκής με αυτούς, για οποιοδήποτε λόγο».*

Αυτό το τελευταίο ήταν το μοιραίο μέρος της τραγωδίας που έμελλε να παιχτεί αργότερα. Οι τουρκικές δυνάμεις που δεν είχαν πετύχει τους αντικειμενικούς τους σκοπούς, βρήκαν την ευκαιρία να αποβιβάσουν και τα υπόλοιπα αποβατικά τμήματα που έμεναν στον αποβατικό τους στόλο στα ανοιχτά της Κερύνειας, αποβιβάζοντας και άρματα μάχης, τα οποία έμελλε να παίξουν πρωταρχικό και καταλυτικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις. Ταυτόχρονα άρχισαν να επεκτείνουν τα όρια προώθησής τους, τελείως αναίμακτα, αφού η Εθνική Φρουρά υποχωρούσε αμαχητί σε κάθε επαφή που είχε μαζί τους. Τέτοιες εντολές είχαν. Μόνο κάποιες πρωτοβουλίες απείθειας στις διαταγές, λίγων αξιωματικών του ελληνικού στρατού, κράτησαν τους Τούρκους καθηλωμένους στις θέσεις τους, όταν αντιλαμβανόμενοι την προώθησή τους άνοιγαν πυρ, αδιαφορώντας για το τι είχε διατάξει το ΓΕΕΦ. Αυτοί ήταν οι ηγήτορες της μεγάλης Μάχης της Κύπρου. Όμως αμέσως μετά εδέχοντο την επίπληξη του Επιτελείου.

Άλλοι πάλι Έλληνες αξιωματικοί αναζητούσαν αξιωματικούς του ΟΗΕ να διαμαρτυρηθούν για τις παράνομες διεισδύσεις των Τούρκων, αλλά τότε αντιμετώπιζαν μια τουλάχιστον μεροληπτική αδιαφορία, που έφτανε στα όρια της καθαρής εχθρικής στάσης. Ήταν μια καθαρή συμπαιγνία Ο.Η.Ε. και Τούρκων.

Διαβάζοντας τα απομνημονεύματα του στρατηγού Μ.Ντεμιρέλ, βλέπουμε ότι οι Τούρκοι δεν ένιωθαν καθόλου σίγουροι μέχρι εκείνη την στιγμή, από την εξέλιξη των στρατιωτικών θεμάτων. Σε συνάντησή του δε με τον στρατηγό Νουρεντίν Ερσίν, διοικητή του 6ου Σώματος Στρατού, ο οποίος είχε εγκατασταθεί σε προκεχωρημένο στρατηγείο στο Μπογάζι, είδε ένα διοικητή Σώματος Στρατού, τρομοκρατημένο (όπως λέει ο ίδιος ο Ντεμιρέλ), που είχε ξηλώσει τα διακριτικά του βαθμού του από την στολή του, φοβούμενος ότι υπήρχε μεγάλος κίνδυνος να πιαστεί αιχμάλωτος από τους Έλληνες! Αυτά δεν τα λέει ένας Έλληνας

συγγραφέας αλλά ο Τούρκος στρατηγός διοικητής της 39ης Τουρκικής Μεραρχίας! Τέτοια ήταν η απόγνωση των Τούρκων από τις εξελίξεις των πρώτων ημερών.

Το παιχνίδι λοιπόν για την ελληνική πλευρά, χάθηκε την περίοδο της υποτιθέμενης «κατάπαυσης του πυρός». Όλες οι ενισχύσεις και η προωθήσεις των Τούρκων έλαβαν χώρα τότε, χωρίς αντίδραση από την ελληνική πλευρά. Έτσι προετοίμασαν προσεκτικά το έδαφος για τον «Αττίλα II» που έμελλε να φέρει την κατάσταση που βιώνουμε μέχρι και σήμερα στο τραγικό νησί.

Τέλος όλες οι πληροφορίες από την αδιαλλαξία των Τούρκων και τα συνεχή ναυάγια των συνομιλιών, προμήνυαν τι πρόκειται να συμβεί τις επόμενες ημέρες, με δεδομένο «το μούδιασμα» στην ελληνική πλευρά, η οποία εκπροσωπείτο σε αυτές, με μέλη της νεοσυσταθείσας Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Η τραγικότητα των στιγμών αποτυπώνεται από τις σπασμωδικές κινήσεις των Ελλήνων διπλωματών οι οποίοι αντιλαμβανόμενοι ότι και η Ελλάδα και η Κύπρος είναι «με την πλάτη στον τοίχο», προτίμησαν να αποδεχθούν «ραγιαδίστικες» υποχωρήσεις απέναντι «στο κουαρτέτο» των ΗΠΑ-Αγγλία-Τουρκία και (δυστυχώς) του Ο.Η.Ε. Δεν τόλμησαν ούτε μια φορά να κάνουν την υπέρβαση και να ορθώσουν το ανάστημά τους απέναντι στις Η.Π.Α. απειλώντας με ελληνοτουρκικό πόλεμο, ή στον Ο.Η.Ε., απαιτώντας να γίνουν σεβαστές οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του. Δεν τόλμησαν ούτε καν το αυτονόητο: να ενισχύσουν τα μαχόμενα τμήματα Ελλήνων και Ελληνοκυπρίων στην μαρτυρική Μεγαλόνησο.

Για αυτούς «η Κύπρος ήταν μακριά»... Ευτυχώς, 2.500 χρόνια πριν, ο Κίμωνας δεν είχε την ίδια γνώμη με αυτούς...

Πηγή

kostasmavroskoufis.blogspot.com

Βιβλιογραφία:

- ΑΠΟΡΡΗΤΟΣ ΑΤΤΙΛΑΣ (Σ. Βλάσσης)
- ΑΥΤΟΣ ΚΑΛΕΣΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (Γ. Μιχαλόπουλος)
- ΑΠΟΦΑΣΗ ΑΠΟΒΑΣΗ (Μ. Α. Μπιράντ)
- ΝΤΑΛΓΚΑ ΝΤΑΛΓΚΑ - ΚΥΜΑΤΑ ΚΥΜΑΤΑ (Σ. Ιορδανίδου)
- Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1974 (Γ. Σέργης)
- ΔΙΑΤΑΓΗ: ΕΚΤΕΛΕΣΤΕ ΤΟΥΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥΣ (Ρ. Αλάσορ)
- Η ΑΛΗΘΕΙΑ (Γ. Μπονάνος)

- ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΤΤΙΛΑ (Χ. Χαραλαμπίδης)
- ΚΥΠΡΟΣ '74 - ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΝΙΚΗΣΑΜΕ (Δ. Χάντζος)
- ΚΥΡΙΟΙ ΠΑΤΕ ΓΙΑ ΥΠΝΟ (Ε. Σταμάτης)
- ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ - ΚΥΠΡΟΣ (Σ. Βλάσσης)
- ΤΑ ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (Ι. Μαμουνιδάκης)
- Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΑΘΗΝΩΝ-ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ (Α. Αθανασίου)
- ΤΡΑΓΙΚΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ - ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΑΝ (Π.Γαρουφαλιάς)
- Ο ΑΤΤΙΛΑΣ ΠΛΗΤΤΕΙ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ - Δ.Καρδιανός (Σ. Παπαγεωργίου)
- ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΑΤΤΙΛΕΣ (Ι. Μπήτος)
- ΕΙΣΒΟΛΗ (Π. Παπαδημήτρης)
- Ο ΠΑΣΑΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ (Ε. Τουσάλπ)
- ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΜΟΥ (Σ.Τσαγλαγιαγκίλ)
- Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΩΝ HARVARD ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 1964 (Κ. Παπουλιάν-Σ . Βλάσσης)
- Η ΑΕΡΟΜΑΧΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟ 1974 (Ν. Τζελεπίδης)
- ΠΟΛΕΜΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ «ΝΙΚΗ» (Ι. Κακολύρης)
- ΠΩΣ ΧΑΣΑΜΕ ΤΟ 38% ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (Δ. Μπίκος)
- ΚΥΠΡΟΣ 1954-1974 - ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΓΩΔΙΑ (Κ. Χατζηαντωνίου)
- 1974 ΟΙ ΑΔΙΚΑΙΩΤΟΙ (Κ. Αργυρόπουλος)
- ΟΙ 1619 ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (Ι. Βαρνάκος)
- 13 ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ - ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΠΙΖΩΝΤΕΣ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (Π. Κασιμάτης)
- ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ (Κ. Βελλόπουλος)
- ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ 1923-1993 (Ι. Βαρνάκος)
- ΚΥΠΡΟΣ - ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ 1960-2004 (Ι. Λάμπρου)
- YEARS OF RENEWAL (Η. Kissinger)
- THE CYPRUS REVOLT (Ν. Crawshaw)
- ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ (Ν. Κρανιδιώτης)
- ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΩΡΕΣ (Δ. Μπίτσιος)
- Η ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ (Ν. Σαρρής)
- ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ (Λ. Ιεροδιακόνου)
- ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ (Γ. Καρούζης)
- Η ΚΥΠΡΟΣ ΔΕΝ ΕΑΛΩ (Σ. Γεωργιάδης)
- ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ (Γ. Μήτσαινας)
- ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ (Β. Λειβαδάς)
- ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ - 20 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ (Ι. Μαζαράκης-Αινιάν)
- ΕΙΣΒΟΛΗ - ΚΥΠΡΟΣ (Α. Χατζόπουλος)

- Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (Σ. Καρκαλέτσης)
- ΚΥΠΡΙΑΚΟ 1972-1974 - Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ (Μ. Δεκλερής)
- ΚΥΠΡΟΣ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΑΤΤΙΛΑΣ (Δ. Ανάλις)
- ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ & ΤΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ (Β. Χατζηκυριάκου)
- ΚΥΠΡΟΣ 1974 - ΜΙΑ ΝΙΚΗ ΑΠΩΛΕΣΘΕΙΣΑ (Δ. Χάντζος)